

Svenska kyrkans redovisning för år 2023 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen

SVENSKA KYRKANS RAPPORT
TILL KULTURDEPARTEMENTET

Svenska
kyrkan

Omslag: Detalj från takmålningarna i Kungälv's kyrka som rengjorts och konserverats under året. Foto: Mona Davidsson.

Innehållsförteckning

Förord	4
Året som gått	5
Om rapporten	5
Vård och bevarande	5
Kompetens	6
Tillgänglighet	6
Samverkan	7
Sammanfattande bedömning.....	7
Kyrkoantikvarisk ersättning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet	9
Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning	10
Fördelningsbeslut för perioden 2021-2025.....	10
Vård- och underhållsbehov ramår 2023.....	10
Utlysning av nationell ram.....	13
Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning	13
Måluppfyllelse och utvecklingsområden	15
Vård och underhåll av kulturarvet	15
Antalet kyrkobyggnader	15
Vårdinsatser	16
Vård- och underhållsplanering	17
Övergripande planering och information	17
Skadeförebyggande insatser	18
Arbete med säkerhetsfrågor	18
Förvaltningskompetens.....	18
Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan.....	19
Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena	20
Kyrkornas öppethållande	21
Organiserad verksamhet och sammankomster.....	22
Inkludering och fysisk tillgänglighet till det kyrkliga kulturarvet	24
Strategiskt arbete	26
Nationella kunskapsutvecklingsprojekt.....	26
Avslutade kunskapsutvecklingsprojekt.....	27
Kyrklig kulturarvsförvaltning	29
Handledning i fastighetsförvaltning	29
Säkerhetsarbete	29
Kulturarvsförvaltning i internationella sammanhang.....	30
Klimat och miljö	30
Kulturarvskommunikation.....	31
Kulturarvet digitalt.....	31
Sommarkampanj för att lyfta kyrkorna som besöksmål.....	32
Kulturarvet i inomkyrklig kommunikation.....	32
Bilaga 1:	
Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000-2023	33
Bilaga 2:	
Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002-2023	35
Bilaga 3:	
Projekt genomförda i stiftet 2023 – ett urval.....	37

Förord

Kyrkobyggnaderna har en speciell betydelse för många människor. De kulturhistoriska värdena är bärare av människors tro och ger upplevelser av trygghet och kontinuitet. Det delade ansvaret för det kyrkliga kulturarvet mellan Svenska kyrkan och staten speglar också dess relevans för hela Sveriges befolkning. Relationen mellan det kyrkliga kulturarvet och Sveriges befolkning har en innebörd som Svenska kyrkan vill främja.

En ny undersökning som Novus gjort på uppdrag av Svenska kyrkan bekräftar att sju av tio svarande är positiva till att Svenska kyrkan får ersättning från staten för vården av kulturarvet. Dessvärre har den kyrkoantikvariska ersättningens belopp varit oförändrat sedan 2010. Samtidigt har kostnaderna för kyrkounderhållet ökat märkbart, inte minst det senaste året. I arbetet inför kontrollstationen 2024 har Svenska kyrkan tagit fram ett enkelt, konkret och väl avvägt förslag för en stegvis höjning av den årliga kyrkoantikvariska ersättningen till 700 miljoner kronor år 2027, samt ett inflationsskydd från 2028. Det ger förutsättningar för kyrkobyggnaderna att kunna möta samhällets behov och utmaningar både idag och i framtiden.

Kyrkobyggnadernas betydelse för människor blir särskilt tydlig när samhället drabbas av kris. Svenska kyrkan har under de senaste åren arbetat med att etablera en mer robust beredskapsfunktion. För Svenska kyrkan är omsorgen om människor i kris en fråga av stor vikt, men också förutsättningarna för den lagreglerade begravningsverksamheten och ansvaret för stora delar av det allmänna kulturarvet är högt prioriterade. I MSB:s reviderade lista över viktiga samhällsfunktioner finns numera även kulturarvet upptaget under kategorin Demokrati och beredskap. Svenska kyrkan ingår också i det nyinrättade nationella rådet för skydd av kulturarv.

Ett försämrat internationellt säkerhetsläge och klimatförändringarna påverkar oss långsiktigt, men ger också upphov till akuta hot. I november 2023 sattes Svenska kyrkans beredskap på prov vid ett cyberangrepp som drabbade hela trossamfundet. Ett intensivt arbete pågick under flera månader för att minimera skadeverkningarna, analysera vad som hänt och planera för att återställa och upprätta system. Bland annat fick församlingarna återgå till att boka begravningar med papper och penna och på kort tid ordnades byte av lösenord för fler än 20 000 unika användare i Svenska kyrkans inloggningsystem.

Även de it-system som bär förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet och fördelningen av kyrkoantikvarisk ersättning omfattades av angreppet. Det medförde att sista dag för rekvisering av kyrkoantikvarisk ersättning fick skjutas fram och att en ovanligt hög förbrukning kom att bokföras på 2023. Det finns anledning att förbereda sig för fler cyberangrepp i framtiden till följd av fortsatt digitalisering i samhället, men också i relation till internationella konflikter och ett alltmer osäkert säkerhetsläge. Kyrkobyggnadernas bidrag till människors känsla av trygghet och motståndskraft är ovärderligt i ett föränderligt samhälle.

HELÉN OTTOSSON LOVÉN
Generalsekreterare

MARTIN MODÉUS
Ärkebiskop och ordförande i kyrkostyrelsen

Året som gått

Om rapporten

Svenska kyrkan ska årligen lämna en redovisning till regeringen (Kulturdepartementet) i frågor som rör de kyrkliga kulturvärdena. Av redovisningen ska bland annat framgå hur den kyrkoantikvariska ersättningen har använts och vilka resultat som har uppnåtts. Vidare ska redovisningen innehålla en redogörelse avseende kompetens i frågor som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena samt tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena. Även överlåtelse, rivningar samt nybyggnation av kyrkobyggnader ska redovisas. Redovisningen ska göra det möjligt att göra en uppföljning och utvärdering av den kyrkoantikvariska ersättningen från såväl ekonomisk som antikvarisk synpunkt. Vidare ska den ge överblick och möjlighet att följa upp och utvärdera hur kravet på kompetens respektive tillgänglighet har tillgodosetts, enligt 2 och 3 §§ i överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan i frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan. Redovisningen skall avse såväl central som regional nivå och ska innehålla en sammanfattande bedömning.

Svenska kyrkans rapport till regeringen för 2023 redovisar hur Svenska kyrkan har arbetat med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet under året. Tonvikten läggs vid den verksamhet, resultat och de iakttagelser som på kort eller lång sikt bidragit till arbetets måluppfyllelse, utifrån ansvarsområden och målskrivningar i överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan.

Vård och bevarande

Överenskommelsen, kulturmiljölagen och den däri reglerade kyrkoantikvariska ersättningen ger tillsammans med Svenska kyrkans förvaltning och egen finansiering förutsättningar för vård och bevarande av de kyrkliga kulturminnena.

Bokföringsår 2023 uppgick förbrukningen av kyrkoantikvarisk ersättning till 492 miljoner kronor (mnr). Det är en jämförelsevis hög förbrukning, vilket delvis kan förklaras av det cyberangrepp som drabbade Svenska kyrkan den 23 november 2023. Cyberangreppet framtvängde avsteg från den ordinarie tidsplanen för kyrkoantikvarisk ersättning, som fastställs i *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning* och *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning*. Handläggningen förlängdes över årsskiftet, vilket medförde att rekvisitionerna för december 2023 utbetalades under januari och februari 2024. Allt som utbetalats i januari och början av februari 2024 bokfördes i stället på bokföringsår 2023. Även förbrukningen för bokföringsår 2024 kan komma att skilja sig från genomsnittet till följd av detta.

Under bokföringsår 2023 har 90 procent av de förbrukade medlen i församlingarnas och stiftens projekt gått till åtgärds-kategorin Vårdinsatser. Det är mer än genomsnittet för perioden 2002-2023 då 80 procent av de förbrukade medlen fördelats till kategorin. Några underkategorier skiljer sig markant i jämförelse med genomsnittet för perioden 2002-2023. Troligen är det ett resultat av det förtydligande av åtgärds-kategoriernas definitioner som gjordes i samband med införandet av IT-stödet för KAE 2021. Ändringen har medfört ökad precision och bättre möjlighet till uppföljning.

Församlingarnas ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning ger en bild av vård- och underhållsbehovet i landet. Den budgeterade kostnad som församlingarna angivit i sina ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning för ramår 2023 uppgick till drygt 1 130 mnkr, vilket är en högre nivå än för ansökningarna ramår 2022. Av det ansökta beloppet avser 92 procent åtgärds-kategorin Vårdinsatser.

Omfattningen av det kyrkliga kulturarv som omfattas av 4 kapitlet kulturmiljölagen (1988:950) är i allt väsentligt detsamma som vid relationsändringen. I mars 2023 uppgick det totala antalet kyrkobyggnader som Svenska kyrkan äger eller förvaltar och som omfattas av 4 kapitlet i kulturmiljölagen till 3 321. Av dem uppfyller 2 951 kriterierna för tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen. Fem kyrkor har under 2023 avyttrats till annan ägare än Svenska kyrkan. Ingen av dem omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen. Hietaniemi kyrka i Övertorneå församling totalförstördes den 26 september 2023 i en brand. Kyrkan uppfördes 1746 och omfattades därmed av tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen.

En strategiskt inriktad kunskapsutveckling ger motiv, inriktning och tillvägagångssätt för ett meningsfullt och framgångsrikt bevarandearbete. En procent av den statliga ersättningen fördelas av den nationella nivån till strategisk och vetenskapligt grundad kunskapsutveckling om det kyrkliga kulturarvet. Under 2023 har sex kunskapsutvecklingsprojekt påbörjats och sju har slutredovisats. Årets utlysning av nationella kunskapsutvecklingsprojekt uppmuntrade särskilt ansökningar som synliggör samiskt kulturarv och samiska inslag i kyrkomiljöer. I december 2023 fattade kyrkostyrelsen beslut om fördelningen av kyrkoantikvarisk ersättning till fyra nya kunskapsutvecklingsprojekt varav två berör det samiska kulturarvet.

Kompetens

Svenska kyrkan svarar för att ha erforderlig kompetens i frågor som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena, samt för att redovisa den årligen till regeringen. På samtliga stift finns sedan många år anställda med kompetens inom det antikvariska området. Tillsammans med fastighetskompetenser, administratörer och ekonomer som kan knytas till förvaltningen av kulturarvet och handläggningen av den kyrkoantikvariska ersättningen hos stiftet uppgår den nedlagda tiden under 2023 till 39 årsarbetskrafter.

Stiftens strategier för att stärka den regionala och lokala förvaltningskompetensen skiljer sig åt. Tre stift har fastighetssamordnare som stödjer församlingarna i fastighetsförvaltningen. Sex stift erbjuder församlingar och pastorat att köpa tjänster från stiftet inom antikvariska frågor, fastighetsfrågor och administration genom servicebyråer. Klimatpåverkan och en hållbar förvaltning av de kyrkliga kulturminnena utgör en allt viktigare fråga inom Svenska kyrkan, inte minst inom fastighetsförvaltningen och vården av kulturarvet. Varje stift har en klimathandläggare anställd som bland annat arbetar med att främja församlingarnas klimatarbete.

Tillgänglighet

Svenska kyrkan svarar för att de kyrkliga kulturminnena i framtiden är tillgängliga för var och en i minst samma utsträckning som år 2000. För att mäta tillgängligheten redogör Svenska kyrkan för antalet sammankomster i och utanför egen verksamhet samt kyrkornas öppethållande utöver sammankomsterna. Dessa mått är rimliga för tillgänglighet utifrån den betydelse som lades i begreppet när överenskommelsen träffades.

Antal sammankomster per kyrka varierar stort mellan kyrkor i olika typer av orter. I genomsnitt var det 325 sammankomster per kyrka i storstäderna under 2023, medan det på landsbygden var endast 33. Kyrkornas huvudsakliga användningsområde är inom gudstjänstlivet, 92 procent användes huvudsakligen till gudstjänster och andakter. Utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar användes 89 procent av kyrkorumen under 2023 till musikevenemang och 69 procent till högtider i samverkan med närsamhället.

Genomsnittet för kyrkobyggnadernas antal öppettid dagar år 2023 är 132 dagar vilket är i paritet med tidigare värden. Däremot syns stora skillnader över landet. Störst antal öppettid dagar är det i kyrkor i de större städerna och tätorterna, samt i Visby, Växjö och Stockholm stift. Minst antal öppettid dagar är det i glesbygd, landsbygd och medelstora städer, samt Härnösand, Uppsala och Skara stift. Det är en utveckling som syns i statistiken under lång tid.

Samverkan

Staten och Svenska kyrkan ska samarbeta och samverka i övergripande frågor som gäller de kyrkliga kulturvärdena. Det ska finnas en samrådsgrupp på central nivå samt en regional samrådsgrupp i varje stift. Samrådsgrupperna skall vara forum för kunskaps- och erfarenhetsutbyte och bestå av representanter för kulturmiljösektorn och Svenska kyrkan.

Samrådsgrupperna på såväl central som regional nivå bedriver ett regelbundet arbete med protokollförda möten, i linje med de intentioner som framgår av överenskommelsen. Av den stiftsenkät som skickats ut inför denna rapport framgår att en översyn av arbetsformerna har skett i många stift, vilket också kommit till uttryck i beslutade arbetsordningar. Stiftet och länsstyrelserna utgör kärnan i samtliga regionala grupper, medan sammansättningen därutöver uppvisar stor variation.

Viktiga samrådsfrågor har under året utgjorts av de beredskapsförberedelser som faller på parterna utifrån lagar och förordningar, samt det pågående kontrollstationsarbetet och de strategiska framtidsfrågor som denna avstämning väcker. Den konferens som arrangerades av Centrala samrådsgruppen och den regionala samrådsgruppen i Uppsala stift 2023 på temat *Kyrkligt kulturarv - beredskap och ett motståndskraftigt samhälle* samlade cirka 150 ledamöter från samrådsgrupperna till gemensamt lärande och diskussion.

Samråd och samverkan sker utöver dessa grupper även inom andra sakområden. Under 2023 redovisade Riksantikvarieämbetet ett regeringsuppdrag angående inrättandet av ett nationellt kulturskyddsråd. Enligt förslaget, avsett att implementeras under 2024, ska i rådet ingå ledamöter från statliga kulturarvarvsmyndigheter och -förvaltare, men även Svenska kyrkan ska erbjudas en plats.

Sammanfattande bedömning

Det gemensamma ansvarstagande som kommer till uttryck genom överenskommelsen och den kyrkoantikvariska ersättningen ger förutsättningar för ett långsiktigt bevarande av de kyrkliga kulturminnena. Svenska kyrkan har under 2023 fördelat och förbrukat den kyrkoantikvariska ersättningen i enlighet med överenskommelsen, till kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena enligt kulturmiljölagens bestämmelser. Den största tilldelningen har gått till åtgärds-kategorin Vårdinsatser, men även Skadeförebyggande insatser, Övergripande planering och information, Säkerhetsfrågor samt Vård och underhållsplanering har tilldelats medel. Tendensen att vårdinsatser i högre grad än tidigare prioriteras framför planering och förebyggande insatser har fortsatt under året. Vård- och underhållsbehovet är fortsatt stort i landet. Ansökningarna om kyrkoantikvarisk ersättning uppgick till mer än dubbelt de disponibla medlen.

Svenska kyrkan har en god kompetens på en stabil nivå som rör förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena. Samtliga stift har tjänstemän inom det antikvariska området. Deras arbete kompletteras på många stift av andra relevanta kompetenser inom fastighetsförvaltning, samt stöds av bland annat

ekonomer, administratörer och klimathandläggare. Utöver det arbetar flera stift strategiskt med att stärka församlingarnas arbete i antikvariska och fastighetsfrågor.

Tillgängligheten till det kyrkliga kulturarvet är jämförbart med tidpunkten för överenskommelsen, utifrån de mått som står till förfogande. Antalet öppettid dagar under 2023 är jämförbara med medelvärdet för perioden 2009-2023. Däremot syns stora regionala skillnader i både antal öppettid dagar och sammankomster. Det är en utveckling som kunnat utläsas under lång tid och som korrelerar med urbanisering och demografiska förändringar i samhället.

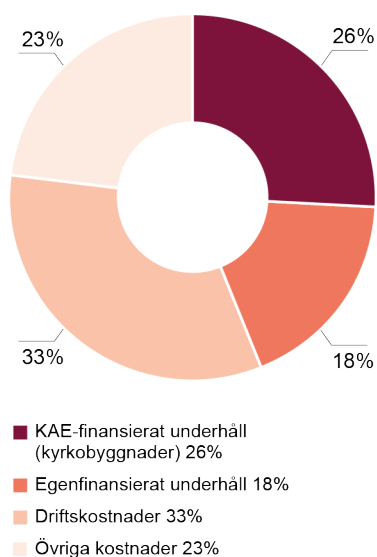
Svenska kyrkan bedömer att samverkan mellan staten och Svenska kyrkan är en av hörnstenarna i överenskommelsen om den kyrkoantikvariska ersättningen. Samrådsgrupperna bidrar till samsyn och förståelse för de roller och ansvar som parterna har och är en förutsättning för arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet. Nya utmaningar i att förvalta de kyrkliga kulturminnena i hela landet och med förändrade förutsättningar utgör viktiga områden för fortsatt samråd och samverkan.

Kyrkoantikvarisk ersättning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet

Under bokföringsåren 2010-2023 uppgick de årliga drift- och underhållskostnaderna för kyrkor och kapell som ägs eller förvaltas av Svenska kyrkan till i genomsnitt drygt 1,5 miljarder kronor per år. Siffrorna för bokföringsår 2023 är uppskattade då redovisningen fastställs i maj 2024. Den kyrkoantikvariska ersättningen finansierade cirka 26 procent av den totala kostnaden för drift och underhåll av kyrkor och kapell, det vill säga i genomsnitt drygt 410 miljoner kronor (mnkr) per år. I statistiken ingår inte kostnader för begravningsverksamheten eller utbetald kyrkoantikvarisk ersättning för begravningsplatser, inventarier eller nationella kunskapsutvecklingsprojekt.

Figur 1. Procentuell fördelning av drifts- och underhållskostnader för kyrkor och kapell 2010-20

Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning

Kyrkoantikvarisk ersättning får beviljas för kulturhistoriskt motiverade åtgärder inom förvaltning av egendom skyddad enligt 4 kapitlet i kulturmiljölagen. Svenska kyrkans regelverk för den kyrkoantikvariska ersättningen framgår av *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning*. Som vidare stöd för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning finns *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning*.

Handbokens syfte är att uttolka och exemplifiera de fastslagna villkoren, tydliggöra förutsättningarna för den kyrkoantikvariska ersättningens användning samt att öka samsynen mellan stiftet i handläggning och bedömning av ansökningar. I handboken anges bland annat generella riktvärden för ersättningsnivåer för flertalet åtgärder till vilka kyrkoantikvarisk ersättning kan utgå, samt ett spann inom vilket åtgärdens ersättningsnivå kan justeras utifrån en bedömning av aktuella kulturhistoriska hänsynstaganden. Handboken uppdateras regelbundet för att spegla aktuella frågor och praxis avseende ersättningens fördelning, användning och redovisning.

Regelverket för kyrkoantikvarisk ersättning fastställer att en egeninsats krävs för att ersättning ska kunna beviljas. Ersättningens storlek bestäms bland annat av åtgärdens karaktär och de hänsynstaganden som krävs utifrån bestämmelserna i 4 kapitlet i kulturmiljölagen.

Den kyrkoantikvariska ersättningen får användas till vård- och underhållsåtgärder som ingår i en långsiktig vård- och underhållsplan och till utredningar och projekteringar som förbereder, underlättar och förbättrar förutsättningarna för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Ersättningen kan också användas till skadeförebyggande åtgärder, informationsinsatser och åtgärder för förbättrad förvaring och skydd av kulturhistoriskt värdefulla inventarier.

Kyrkoantikvarisk ersättning får även beviljas till insatser av övergripande och generell karaktär inom stift eller på nationell nivå. Dessa projekt kan bland annat syfta till att tillgängliggöra de kulturhistoriska värdena hos de kyrkliga kulturminnena.

Aktuella versioner av *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning* och *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning* återfinns på Svenska kyrkans hemsida.

Fördelningsbeslut för perioden 2021-2025

Under 2019 fattade kyrkostyrelsen det första fördelningsbeslutet enligt den nya fördelningsmodellen för kyrkoantikvarisk ersättning. Fördelningsbeslutet omfattade samtliga år i den första fördelningsperioden 2021-2025, vilket innebär att kyrkostyrelsen inte längre fattar årliga fördelningsbeslut.

Fördelningsmodellens syfte, konstruktion och förväntade effekter har redogjorts för i tidigare redovisningar till regeringen. För respektive ramår som ingår i fördelningsperioden har stiftet och den nationella nivån tilldelats en årlig beslutsram om 460 mnkr. Beslutet gäller under förutsättning att statsanslaget förblir oförändrat.

Vård- och underhållsbehov ramår 2023

Den nya fördelningsmodellen, gällande från och med ramår 2021, gör det möjligt för stiftet att arbeta strategiskt med fördelning av inkomna ansökningar mellan ramåren i fördelningsperioden. It-stödet för ansökan om kyrkoantikvarisk ersättning innebär också att en ansökan automatiskt ges riktvärdet för åtgärdens ersättningsnivå i enlighet med gällande version av handboken. Stiftet kan därefter i sin beredning göra avsteg från riktvärdet i de fall det är motiverat. Syftet med riktvärden för åtgärder är att den kyrkoantikvariska ersättningen ska användas på ett likartat sätt över hela landet.

Det nya ansöknings- och handlägningsförfarandet innebär att statistiken från och med ramår 2021 inte är fullt jämförbar med tidigare år. Samtidigt medför det nya IT-stödet för KAE att annan och mer detaljerad statistik blir tillgänglig.

Församlingarnas ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning ger en bild av vård- och underhållsbehovet i landet. Den budgeterade kostnad som församlingarna angivit i sina ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning ramår 2023 uppgick till drygt 1 130 mnkr, vilket är en högre nivå än för ansökningarna ramår 2022. Av det ansökta beloppet avser 92 procent vårdinsatser, fyra procent skadeförebyggande insatser, tre procent arbete med säkerhetsfrågor, en procent vård- och underhållsplanering och mindre än en procent övergripande planering och information. Uppgifterna gällande ansökt belopp ramår 2023 är framtagna i februari 2024 efter att stiftens handlagt ramåret och omfördelat vissa ansökningar till andra ramår.

Att ansökt belopp fluktuerar mellan åren är inte förvånande och beror sannolikt på en kombination av flera orsaker, vissa externa och andra inomkyrkliga. Stiftens ramår sätter en naturlig gräns för vad som kan finansieras med kyrkoantikvarisk ersättning ett visst ramår. Den nya fördelningsmodellen möjliggör också för stiftens att planera strategiskt och fördela inkomna ansökningar mellan ramåren inom fördelningsperioden, direkt när församlingarna ansökt om ersättning. Den samhällsekonomiska förändring som skett i Sverige med höjd ränta och ökade priser på varor och tjänster påverkar också byggkostnaderna. I beredningen av den kyrkoantikvariska ersättningen kan ett sätt att hantera situationen vara att dela upp kostsamma projekt i etapper, så att de kan fördelas ut på olika ramår. Handläggningsförfarandet påverkar därmed också hur ansökningstrycket ser ut ett visst ramår.

Den budgeterade kostnaden i församlingarnas ansökningar fördelat per åtgärdskategori redovisas i figur 2. Beredningen av ansökningarna sker året innan ramåret inleds, vilket innebär att ansökningarna för ramår 2023 handlades av stiftens under 2022. Ansökningstrycket kan också fluktuera under ett givet ramårs dispositionstid, dels genom att stiftens kan välja att fördela nyinkomna ansökningar på det pågående ramåret, dels genom att stiftens kan omfördela ansökningar mellan öppna ramår för att optimera förbrukningen.

Figur 2. Fördelning av församlingarnas ansökningar per villkor, ramår 2023

Villkor	Budgeterad kostnad, tkr
3.1 Exteriöra åtgärder	3 112
3.1.1 Åtgärder på fasad	359 672
3.1.2 Åtgärder på tak	310 465
3.1.3 Tjärstrykning och omläggning av spån	38 074
3.1.4 Åtgärder på fönster etc.	95 410
3.1.5 Åtgärder på befintliga trappor	7 224
3.1.6 Konserverings- och rengöringsåtgärder	10 372
3.1.7 Åtgärder för dränering med särskilda krav	23 923
3.2.1 Åtgärder på invändiga ytskikt och icke bärande konstruktionsdelar	56 482
3.2.2 Åtgärder på konstruktionselement	10 870
3.2.3 Sanering av mögel, röta, svamp och fukt	12 119
3.2.4 Konserverings- och rengöringsåtgärder	38 504
3.2.5 Rengöring och underhåll av mekaniskt urverk, automatisk lucköppning och klockbock	1 133
3.2.6 Rengöring och underhåll av orgelverk	29 854
3.3.1 Rengöring, reparation och konservering	22 317
3.4 Utemiljöer	430
3.4.1 Åtgärder på omgärningar	8 935
4.1 Projekterings- och upphandlingsunderlag	22 127
4.2 Antikvariska konsultinsatser	5 818
4.3 Klimatutredningar	951
5.1 Åskskydd, brand- och stöldskydd	30 656
5.2 Utbyte av elsystem	3 922
5.3.1 Klimatstyrning	5 399
5.3.2 Värmesystem	7 966
5.3.3 Avfuktning och ventilation	2 265
6 Förvaring av inventarier	2 865
7 Vård- och underhållsplaner	8 177
8.1 Drift av objekt med särskilt komplicerade bevarandeförhållanden	2 891
8.2 Drift av objekt som församlingen helt saknar användning för i församlingens ordinarie verksamhet	75
12 Fysisk tillgänglighetsanpassning	7 817
13 Arkeologisk undersökning	320
Totalsumma	1 130 145

Utlysning av nationell ram

Den årliga utlysningen av nationella kunskapsutvecklingsprojekt genomfördes 1 november 2022 till 28 februari 2023 och avsåg ramår 2024. Utlysningen var öppen för ansökningar inom samtliga av det nationella programmets fyra kunskapsutvecklingsområden. Därutöver togs ett särskilt initiativ för att uppmuntra ansökningar som synliggör samiskt kulturarv och samiska inslag i kyrkomiljöer, exempelvis inventeringar, kunskapsöversikter eller metodutveckling som främjar samers inflytande och delaktighet i förvaltningen av det kyrkliga kulturarvet. Initiativet anknyter till Svenska kyrkans pågående förso-ningsarbete med det samiska folket och de åtta övergripande mål som ger inriktning för verksamheten. Vid ansökningstidens slut hade tre av nio inkomna ansökningar hörsammat detta initiativ. Samtliga ansökningar handlades av en särskild beredningsgrupp på Svenska kyrkans nationella nivå. Ett förslag till fördelning av nationella projekt för ramår 2024 delgavs Riksantikvarieämbetet för yttrande samt till stiftens för kännedom och synpunkter.

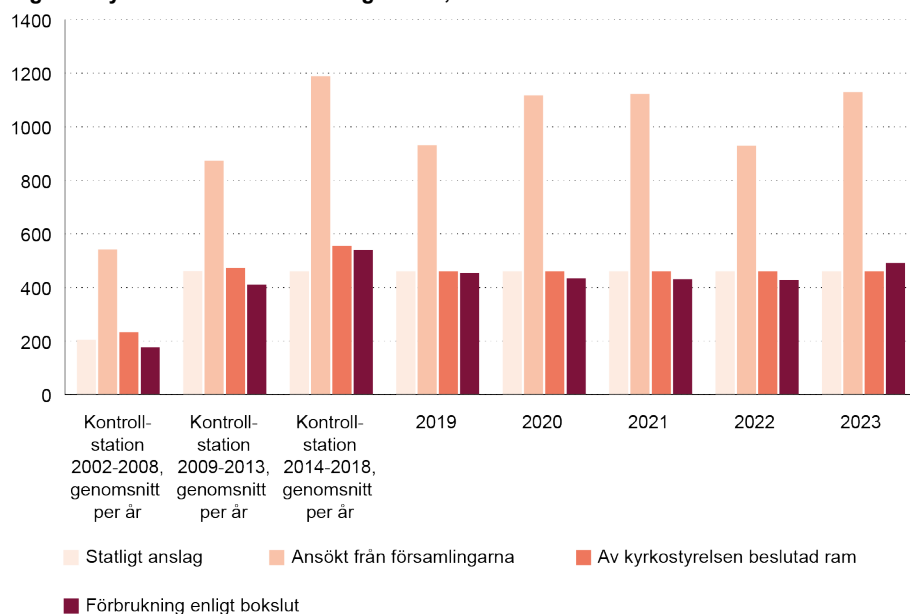
I december 2023 fattade kyrkostyrelsen beslut om fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning till fyra nya kunskapsutvecklingsprojekt inom kunskapsområdena Kyrklig kulturarvsförvaltning och Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet. Under 2023 avslutade nationella kunskapsutvecklingsprojekt beskrivs utförligare i kapitlet Strategiskt arbete.

Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning

För perioden 2002-2023 har Svenska kyrkan erhållit 8 340 mnkr (7 880)¹ i kyrkoantikvarisk ersättning från staten. Av dessa har 8 231 mnkr (7 740) förbrukats och 109 mnkr (140) återstod vid 2023 års utgång. Vid utgången av 2023 hade därmed 98,7 procent (98,2) av anslaget 2002-2023 förbrukats. Dispositionstiden för varje ramår är två år, vilket gör att det först under första kvartalet 2025 går att fastställa den faktiska förbrukningen för perioden 2002-2023. Till detta kommer att projekt vid särskilda omständigheter kan beviljas förlängd dispositionstid om ytterligare ett år.

Figur 3 visar statsanslaget och förbrukning per bokföringsår, samt församlingarnas ansökningar och kyrkostyrelsens beslutade ram per ramår. Uppgifterna är därmed inte helt jämförbara. Under 2023 har förbrukning inom ordinarie dispositionstid skett från ramår 2022 och 2023, samt från ramår 2021 enligt förlängningsbeslut.

Figur 3. Kyrkoantikvarisk ersättning i mnkr, 2002-2023

¹ Uppgifter från redovisning 2022 inom parentes.

Den 23 november drabbades Svenska kyrkan av ett cyberangrepp, en så kallad ransomware-attack. Angreppet innebar att många datorer blev obrukbara och flertalet it-system inom organisationen slogs ut. För arbete relaterat till den kyrkoantikvariska ersättningen innebar det att IT-stöd för KAE var otillgängligt och det gick varken att ansöka om, bereda, besluta, rekvirera eller utbetala ersättning. Likaså var kollekt- och betalssystemet otillgängligt, vilket är det it-system som används för att effektuera utbetalningar av kyrkoantikvarisk ersättning till Svenska kyrkans enheter. Efter intensivt arbete med att rensa bort skadlig kod, installera nya säkerhetslösningar och testa systemens funktionalitet kunde IT-stödet för KAE återöppnas för användare den 29 december 2023.

Cyberangreppet innebar att avsteg togs från den ordinarie tidsplanen för kyrkoantikvarisk ersättning enligt *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning* och *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning*. IT-stödet för KAE var med anledning av cyberangreppet inte tillgängligt vid en tidpunkt på året då många rekvisitioner genomförs inför att dispositionstiden ska avslutas vid årsskiftet. På delegation av kyrkostyrelsen beslutade Svenska kyrkans generalsekreterare om utökad dispositionstid vid totalt tre tillfällen under tiden som cyberattacken pågick; den 29 november, den 12 december och den 19 december. Det slutliga beslutet innebar att datum för sista rekvireringsdag för förlängda ansökningar på ramår 2021 och för ansökningar inom ordinarie dispositionstid på ramår 2022 förlängdes till den 26 januari 2024. Datum för sista dag för attest för rekvisitioner på ramår 2021 (förlängda ansökningar) och ramår 2022 (ordinarie dispositionstid) förlängdes till den 16 februari 2024.

Åtgärderna till följd av cyberangreppet innebar att rekvisitioner som vanligtvis skulle ha utbetalats i december 2023 utbetalades under januari och februari 2024. För att förbrukningen av den kyrkoantikvariska ersättningen inte skulle bli missvisande i samband med redovisning beslutades att allt som utbetalats i januari och vid en extra utbetalning i början av februari skulle föras till bokföringsår 2023. Det som utbetalades vid den ordinarie utbetalningen senare i februari fördes till bokföringsår 2024. Beslutet innebar att förbrukningen av kyrkoantikvarisk ersättning under 2023 uppgick till 492 mnkr, vilket är en ökning jämfört med förbrukningen under 2022. Ombokningen av utbetalningar till bokföringsår 2023 kan få konsekvenser när förbrukningen för bokföringsår 2024 fastställs, eftersom det i beloppet som bokförts på 2023 sannolikt ingår vissa utbetalningar som under ordinarie omständigheter skulle ha förts till bokföringsår 2024.

Att redovisa förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning per bokföringsår ger en bild av ett enskilt års genomförda projekt, men kan i egentlig mening inte ställas i relation till vare sig kyrkostyrelsens fördelningsbeslut eller ett visst års statsanslag. För att korrekt redovisa hur förbrukningen förhåller sig till kyrkostyrelsens fördelningsbeslut eller ett visst års statsanslag behöver förbrukningen därför återföras till respektive ramanslag. Sett till förbrukning per ramår har Svenska kyrkan sedan 2002 sammantaget förbrukat 104 procent av erhållet statsanslag när ramår 2021 avslutades. Ramår 2022 och 2023 pågår fortfarande och förbrukning för dessa kan ännu inte fastställas. Varje ramårs långa dispositionstid innebär att Svenska kyrkan behöver ha ett stort bokföringstekniskt överskott av kyrkoantikvarisk ersättning, för att ha täckning för fattade fördelningsbeslut och tillhörande framtida rekvirering.

Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning under bokföringsår 2023 i siffror redovisas i bilaga 2. För mer information om förbrukning per ramår hänvisas till *Att möta förändring – Svenska kyrkans redovisning till regeringen angående de kyrkoantikvariska frågorna inför kontrollstationen 2024*.

Måluppfyllelse och utvecklingsområden

Överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och staten innehåller fyra övergripande ansvarsområden med tillhörande målskrivningar. Dessa följs kontinuerligt upp i den årliga rapporteringen till regeringen samt vart femte år i kontrollstationsrapporterna. För 2023 redovisas hur målbeskrivningarna uppnåtts under följande rubriker: *Vård och underhåll av kulturarvet*; *Förvaltningskompetens*; *Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan* samt *Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena*. Iakttagelserna sammanfattas i det inledande kapitlet Året som gått.

Vård och underhåll av kulturarvet

Svenska kyrkans församlingar ansvarar enligt kulturmiljölagen för att kyrkobyggnader, kyrkotomter, begravningsplatser och kyrkliga inventarier vårdas och underhålls så att deras kulturhistoriska värden inte minskas och att deras utseende och karaktär inte förvanskas. Den kyrkoantikvariska ersättningen används för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.

Antalet kyrkobyggnader

I mars 2023 uppgick det totala antalet kyrkobyggnader som Svenska kyrkan äger eller förvaltar och som omfattas av 4 kapitlet i kulturmiljölagen till 3 321. Enligt de uppgifter som lämnats av församlingarna i kyrkobyggnadsregistret uppfyller 2 951 av dem de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndspflicht enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen. Av dessa är 136 uppförda efter 1940 och förda till denna kategori genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet enligt 4 kapitlet 4 § i kulturmiljölagen. Sådana beslut har efter relationsändringen 2000 fattats för 35 av de redovisade kyrkorna. Från 2014 fattas dessa beslut av länsstyrelserna. Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobestand 2023 framgår av bilaga 1.

Under 2023 har inga nybyggda kyrkor registrerats. Under perioden 2000-2023 har totalt 25 nybyggda kyrkor och kapell tillkommit. Dessa omfattas inte av 4 kapitlet i kulturmiljölagen och är därmed inte berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fem kyrkor har under 2023 avyttrats till annan ägare än Svenska kyrkan. Bleketkyrkan i Dalabergs församling, nybyggnadsår 1963, avyttrades till S:t Petri katolska församling. Hällums kyrka i Varabygdens församling avyttrades till en privatperson för att användas som fritidshus och Mössebergs kyrka,

Mösseberg församling, avyttrades till EFS Falköping. Både Hällums och Mössebergs kyrka uppfördes på 1950-talet. Fredriksbergs kyrka i Falköpings församling, byggd 1971, avyttrades till Falköpings kommun och Björkakyrkan i Kropps församling, byggd 1991, avyttrades till ett företag för användning som förskola. Ingen av de nämnda kyrkorna omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kapitlet 3 § i kulturmiljölagen.

Hietaniemi kyrka i Övertorneå församling, byggd 1746, totalförstördes den 26 september i en brand.

Under perioden 2000-2023 har totalt 132 kyrkor avyttrats av Svenska kyrkan eller helt förstörts av brand, varav 39 omfattas av tillståndsplikt. En sammanställning av antal kyrkobyggnader som avyttrats, rivits eller brunnit ner sedan relationsförändringen år 2000 redovisas i bilaga 1:2.

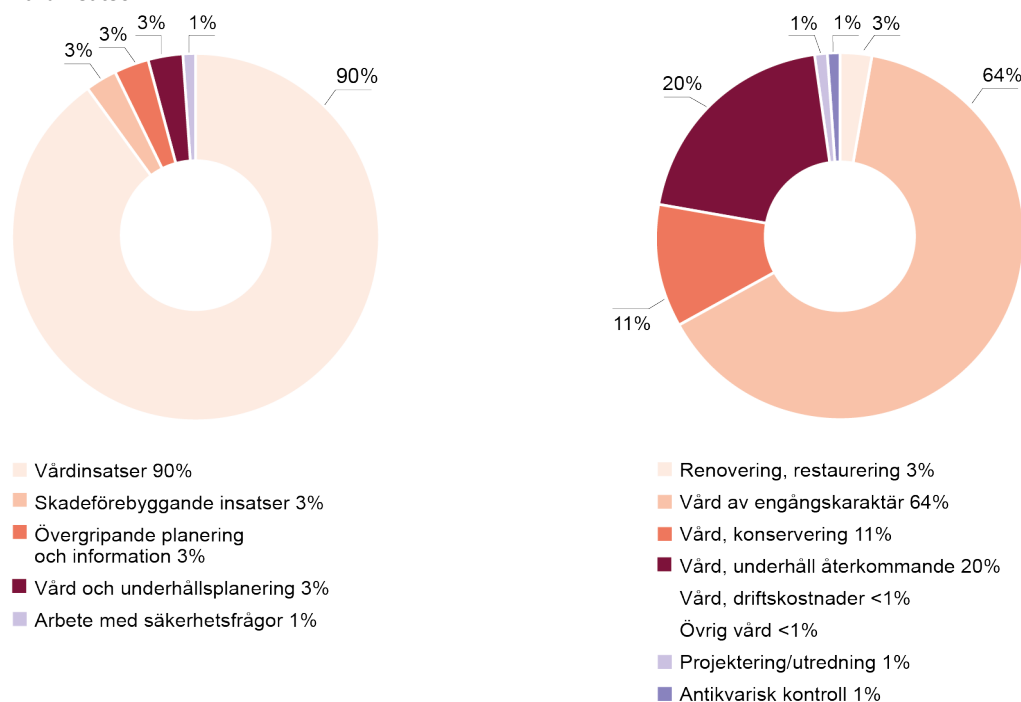
Det har skett kompletteringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsregister under året, med inregistrering av kyrkor samt korrigeringar av uppgifter angående skydd enligt kulturmiljölagen, ägarskap och förvaltning. Det innebär att antalet kyrkobyggnader justerats jämfört med förra årets rapport. Inför fördelningsbeslut om kyrkoantikvarisk ersättning remitterar Svenska kyrkan ett utdrag ur kyrkobyggnadsregistrets uppgifter om skyddsstatus till respektive länsstyrelse.

Vårdinsatser

Huvuddelen av den kyrkoantikvariska ersättningen fördelas till vårdinsatser initierade av Svenska kyrkans församlingar. Kategorin Vårdinsatser omfattar *Renovering, restaurering, Vård av engångskaraktär, Vård, konservering* och *Vård, underhåll återkommande*. Kategorin omfattar även *Projektering/utredning* och kulturhistoriskt motiverade *Vård, driftskostnader*.

Under bokföringsår 2023 har 90 procent av de förbrukade medlen gått till åtgärds-kategorin Vårdinsatser, se figur 4. Det kan jämföras med perioden 2002-2023 då 80 procent av de förbrukade medlen fördelats till åtgärder inom denna kategori.

Figur 4. till vänster. Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning bokföringsår 2023 per åtgärds-kategori, inklusive nationella projekt. Figur 5. till höger. Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning bokföringsår 2023 inom åtgärds-kategori Vårdinsatser.

Figur 5 visar underkategorier inom åtgärds-kategorin Vårdinsatser. Under bokföringsår 2023 var den största underkategorin *Vård av engångskaraktär* (64 procent) följt av *Vård, underhåll återkommande* (20 procent). Inom åtgärds-kategorin *Vård, konservering* ingår huvudsakligen konserveringsåtgärder,

som under 2023 stått för elva procent av förbrukningen. Det kan jämföras med 13 procent för perioden 2002-2023. Inom åtgärds-kategorin *Renovering, restaurering* har tre procent av de totala medlen förbrukats under året, vilket kan jämföras med 31 procent för perioden 2002-2023. Ändringen i fördelning kan sannolikt förklaras av att definitionerna av olika åtgärds-kategorier förtydligats sedan ramår 2021 genom införandet av IT-stödet för KAE. Ändringen medför en ökad precision när församlingar och stift kategoriserar ansökningar och möjligheterna till distinktare uppföljning ökar.

Inför redovisningen i denna rapport besvarar samtliga stift en enkät med frågor kring de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen. I enkäten lyfter stiftens även fram KAE-finansierade åtgärder som under 2023 varit av strategisk betydelse eller som gett ett extra gott resultat. Konserveringsarbetena av takmåleriet i Kungälvskyrkan i Göteborgs stift är ett sådant exempel. Kyrkobyggnadens tak med heltäckande måleri från 1697 rengjordes och frilades från gammal fernissa. Mindre spjälkningar i färgskikt fästes och skador i det underliggande trätaget åtgärdades. Arbetet avslutades med retuscheringsarbeten och ett nytt lager fernissa. Resultatet är ett ljusare tak där en tidigare dold detaljrikedom trätt fram och kan upplevas av kyrkobesökaren.

Under 2023 har även flera åtgärder som avser renovering av murverk färdigställts. Sundals-Ryrs nya kyrka i Brålandabygdens församling, Karlstad stift, har sedan den uppfördes haft problem med skador på murverket. 2019 tog församlingen kontakt med Kristin Balksten, en av forskarna involverade i forskningsprojektet *Materialegenskaper hos fogbruk i nygotiska murverk*, se avsnittet om Nationella kunskapsutvecklingsprojekt. 2019 var risken överhängande att delar av tornets fasad kunde falla över förbipasserande vid kyrkans huvudentré. Efter utredning och projektering inleddes en fasadrenovering som delades upp i etapper för att församlingen skulle mäta med det omfattande projektet. Efter en lyckad process där flera regionalt förankrade företag samarbetade i en totalentreprenad färdigställdes fasaden under 2023.

I Stockholms stift har ytterligare en renovering av en murad fasad med hög antikvarisk ambitionsnivå genomförts under året. Lovö kyrka i Ekerö pastorat har naturstensfasader med synliga fogar. För att få fram ett beständigt fogbruk gjordes putsanalyser. Det resulterade i att man valde att använda öländsk kalk, som släcktes på plats vid kyrkan, för att åstadkomma ett fogbruk som liknar det som användes vid kyrkans uppförande.

En vanlig skada på murade kyrkobyggnader är sprickbildning i murverket. De är ofta inte allvarliga men kan vara det så det är viktigt att ha en noggrann uppsikt över om sprickorna förändras. Stora Skedvi kyrka i Västerås stift är ursprungligen uppförd under medeltiden. I murverket syns flera stora äldre sprickbildningar vilket tyder på återkommande problem med byggnadens stabilitet och murverk. För att ta reda på om sprickbildningarna rör sig och kan vara farliga gjordes en utredning där sprickorna analyserades genom mätningar och uträkningar av statiker. Resultatet konstaterade att murverket inte rör sig. Sprickorna injicerades in- och utvändigt med kalkbruk för konserveringsändamål.

Vård- och underhållsplanering

Kategorin avser upprättande och revidering av vård- och underhållsplaner på församlingsnivå. Under 2023 har en procent av de förbrukade medlen använts till kategorin Vård- och underhållsplanering, vilket är tre procentenheter lägre än för perioden 2002-2023. För i princip samtliga av Svenska kyrkans kyrkobyggnader finns en upprättad vård- och underhållsplan, vilka kontinuerligt kräver uppdatering för att spegla behoven av vård- och underhåll.

Övergripande planering och information

Kategorin avser övergripande vård- och underhållsplanering i form av stiftsprojekt och nationella projekt. Kategorin innehåller även informations- och visningsinsatser i samband med vård- och underhållsåtgärder eller övergripande regionala informationsinsatser i syfte att tillgängliggöra och förmedla kunskap om de kyrkliga kulturminnena. Under 2023 har tre procent av de förbrukade medlen använts till åtgärder inom kategorin, vilket är två procentenheter lägre än för perioden 2002-2023.

Behovet av övergripande kunskap och gemensamma insatser i form av stiftsprojekt och nationella projekt är fortfarande stort, även om kunskapsläget succesivt förbättras. De projekt som genomförs av stiftet och på nationell nivå visar på det kyrkliga kulturarvets stora bredd. Under året har utbildning i det digitala inventarieregistret Sacer genomförts i bland annat Skara stift. Församlingar har med hjälp av antikvarier från Jönköpings läns museum utbildats i att registrera samt kvalitetssäkra uppgifterna i systemet. Under 2023 har utbildningsinsatsen resulterat i att samtliga ekonomiska enheter inom Skara stift har en registrerad inventarieförteckning i Sacer.

I flera stift pågår arbete för att förbättra kunskapsläget om de medeltida kyrkornas tak och hur mycket av takkonstruktionerna som är bevarade sedan det ursprungliga uppförandet samt vad som hänt under århundradenas lopp. I Växjö stift inleddes den andra etappen av taklagsinventering under 2023. I Uppsala stift genomfördes två förstudier med målet att ta fram en gemensam projektplan för ett flerårigt stiftsprojekt där både medeltida takkonstruktioner och kyrkomiljöer med stavspåntäckningar på tak och fasader inventeras och dokumenteras. Den lista över kyrkomiljöer som tagits fram visar att i flertalet fall sammanfaller en kyrka med medeltida ursprung med förekomsten av stavspån på takfall och/eller fasader. Förstudierna ligger till grund för en ytterligare etapp inom ett kommande stiftsprojekt.

Skadeförebyggande insatser

Kategorin avser kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med projektering, utredning av fukt och mögel samt förbättrad förvaring av inventarier. Inom skadeförebyggande insatser ingår också underkategorin *Övrigt förebyggande* som avser kulturhistoriskt motiverade tillgänglighetsåtgärder, men även klimatförbättrande åtgärder såsom styrsystem, avfuktningssystem och sanerings- och dräneringsarbeten. Under 2023 har tre procent använts till skadeförebyggande insatser, vilket är tre procentenheter lägre än för perioden 2002-2023. I Lunds stift har ökade energikostnader gett upphov till ett projekt där energiåtgången i kyrkobyggnader sätts över. I de kyrkor där inomhustemperaturen sänkts har åtgärder vidtagits för att garantera ett kontrollerat inomhusklimat. Närmare 100 avfuktare har installerats vilket delfinansierats genom kyrkoantikvarisk ersättning i kombination med kyrkounderhållsbidrag. Lunds stift har även genomfört en utbildning i energioptimering under 2023, se mer under Klimat- och miljö.

Arbete med säkerhetsfrågor

Kategorin avser stöld- och brandförebyggande åtgärder samt byte av brandfarliga el-installationer och installation av åskskydd. Under 2023 har tre procent av förbrukningen gått till arbete med säkerhetsfrågor, vilket kan jämföras med fem procent för perioden 2002-2023. I Växjö stift har äldre el-installationer i Tutaryds kyrka ersatts med moderna i syfte att minska risken för brand. I kyrkobyggnaden som är en träkyrka från 1694 har även effektivare radiatorer installerats.

Förvaltningskompetens

Svenska kyrkan ska enligt överenskommelsen med staten svara för att ha den kompetens som krävs för att förvalta de kyrkliga kulturminnena. Sedan år 2000 har antalet personer som arbetar med de kyrkliga kulturminnena på stift och nationell nivå kraftigt ökat samtidigt som arbetet utvecklats och förändrats över tid. Även fastighetskompetensen hos församlingar och pastorat har gradvis stärkts, exempelvis genom sammanslagningar till större enheter, ökad samverkan mellan enheter och att servicebyråer inrättats inom vissa stift.

På samtliga stift finns anställda med kompetens inom fastighetsförvaltning och inom det antikvariska området. Antalet årsarbetskrafter som arbetar med stöd och främjande av förvaltning av kyrkliga kulturminnen har varit tämligen stabilt bland stiftet de senaste åren. Under 2023 var det sammanlagt 56 personer som på stiftsnivå helt eller delvis arbetade med stöd och främjande av förvaltningen av kyrkliga kulturminnen. Tillsammans med administratörer och ekonomer på stiftet uppgår den nedlagda tiden under 2023 till 39 årsarbetskrafter. Den administrativa och ekonomiska kompetens som kan knytas till förvaltningen rör framför allt handläggningen av den kyrkoantikvariska ersättningen. Enligt stiftens

egen uppskattning utgör handläggningen av kyrkoantikvarisk ersättning cirka 31 procent av den totala arbetstiden. Motsvarande siffra för 2022 var 33 procent.

Stiftens förutsättningar skiljer sig åt, likaså strategierna för att stärka den regionala och lokala förvaltningskompetensen. Luleå, Västerås och Härnösands stift har anställda fastighetssamordnare som stödjer församlingarna inom ett kontrakt med deras fastighetsförvaltning. De stift som inrättat fastighets-samordnare menar att arbetssättet leder till högre beställarkompetens och att den kunskapsuppbyggnad som sker också effektivare bibehålls inom organisationen. Inom sex av 13 stift finns servicebyråer som erbjuder församlingar och pastorat att köpa tjänster av stiftet inom antikvariska och fastighetsfrågor samt inom det administrativa området.

Klimatpåverkan och en hållbar förvaltning av de kyrkliga kulturminnena utgör en allt viktigare fråga inom Svenska kyrkan. Vid varje stift finns en klimathandläggare anställd som bland annat arbetar med att löpande främja församlingarnas klimatarbete. Under 2023 har utbildningsdagar där klimat och miljö ingått som tema genomförts i Strängnäs, Härnösands, Luleå och Skara stift.

Svenska kyrkans ingenjörsförening (SKIF) är en sammanslutning för kyrkligt anställda ingenjörer som arbetar med fastighetsfrågor inom Svenska kyrkan eller dess institutioner. Årligen arrangerar SKIF fastighetsdagar för Svenska kyrkans anställda och förtroendevalda liksom studieresor och vidareutbildningar på olika teman. Under våren arrangerade Svenska kyrkans ingenjörsförening sitt årsmöte i Uppsala.

Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan

Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan är en av hörnstenarna i överenskommelsen om den kyrkoantikvariska ersättningen. Den centrala och de regionala samrådsgrupperna utgör en förutsättning för att arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet ska fungera. De bidrar till större samsyn och förståelse för de roller och ansvar som parterna har. Den centrala samrådsgruppen följer kontinuerligt det regionala arbetet genom att som en stående punkt på dagordningen ta upp aktuella frågor från mötena i de regionala grupperna. Denna överblick är möjlig genom att protokollen från de regionala samrådsgrupperna görs tillgängliga för den centrala gruppen.

De regionala samrådsgruppernas arbete behandlades i regeringsskrivelsen från kontrollstationen 2019 (rsk. 2018/19:122, s. 30-32), utifrån den problematik som kan uppstå i de fall som de regionala museerna både uppträder som samverkanspart, samtidigt som man i vissa ärenden uppbär uppdrag som antikvarisk konsult. Regeringen framhöll i skrivelsen att utgångspunkten för hur samrådsgruppernas ska vara sammansatta även fortsättningsvis bör vara det som anges i bilagan till överenskommelsen, det vill säga att i samrådsgrupperna förutom länsstyrelsen även bör ingå andra representanter från den regionala kulturmiljövården. Regeringen bedömer dock att det finns utrymme för samrådsgrupperna själva att lägga upp arbetet på ett sätt som skiljer på å ena sidan allmän kunskapsinhämtning och strategiska samtal, och å andra sidan diskussioner av frågor där de regionala museerna har direkta intressen som uppdragstagare. I den förra typen av frågor kan deltagandet vara brett, men i den senare typen av frågor bör kretsen begränsas till ansvariga myndigheter och Svenska kyrkans representanter.

Den enkät som ställs till stiftet har för redovisningen av år 2023 innehållit frågor som rör de regionala samrådsgrupperna. Av resultatet framgår att många av grupperna idag har arbetat fram en arbetsordning för verksamheten (tio av 13). Samrådsgrupperna består sammantaget av åtta till 15 ledamöter. Samtliga regionala samrådsgrupper samordnas av stiftet. Stiftet finns i samtliga grupper representerade av biskopen eller biskopens ställföreträdare, som sitter som ordförande i gruppen, samt en kulturarvshandläggare eller stiftsantikvarie. I samtliga grupper finns länsstyrelser representerade, dessutom i flertalet av dem (tolv av 13) de regionala museerna. Församlingar eller pastorat finns representerade i nio av 13 samrådsgrupper. Därutöver finns i flertalet av dem (tolv av 13) även ledamöter som har annat ansvar eller annan kompetens, till exempel tjänsteman från stiftskansliet (stiftsingenjör, jurist, ekonom), förtroendevald från stiftsstyrelsen, representant från samfällighet (Gotlands kyrkor) eller från hembygdsförening.

De regionala samrådsgrupperna träffas två till fyra gånger per år. Stående diskussioner berör de olika momenten i beredningen av den kyrkoantikvariska ersättningen samt initiering av nya och uppföljning av avslutade stiftsprojekt. Under 2023 märks därutöver diskussioner om Svenska kyrkans beredskapsförberedelser för vård och underhåll av kyrkliga kulturminnen, länsstyrelsernas urval för utmärkning med blue-shield samt planering av undanförel av kulturhistoriskt värdefulla föremål, Svenska kyrkans och Riksantikvarieämbetets rapporter inför kontrollstationen samt aktuella domstolsärenden rörande begravningsplatser. Flera av de regionala grupperna anordnar själva eller i samverkan med annan regional samverkansgrupp egna seminariedagar eller konferenser i frågor rörande kyrkligt kulturarv.

Den centrala samrådsgruppen har under 2023 haft två möten. Parterna håller varandra kontinuerligt informerade om förändringar och händelser inom respektive organisation. Viktiga frågor därutöver har varit kontrollstationsarbetet samt planering och genomförande av kulturarvskonferensen i Uppsala den 22-24 maj. Konferensen gavs under temat *Kyrkligt kulturarv - beredskap och ett motståndskraftigt samhälle* och samlade cirka 150 ledamöter från den centrala och de regionala samrådsgrupperna, se vidare under Strategiskt arbete. Programmet utarbetades av en arbetsgrupp med representanter från kyrkokansliet, Riksantikvarieämbetet, Uppsala stift samt de länsstyrelser och regionala museer som ingår Uppsala stifts regionala samrådsgrupp.

Samråd mellan Svenska kyrkans nationella nivå och stiftens handläggare för kyrkoantikvarisk ersättning och kulturarv äger rum såväl vid årets början, i form av ett digitalt heldagsmöte om handläggningen av den kyrkoantikvariska ersättningen, samt vid det så kallade Höstsamrådets första dag. Höstsamrådets andra dag samlar deltagare från såväl Svenska kyrkan som länsstyrelser och regionala museer och ägnas åt aktuella frågor, med utrymme till diskussioner i partssammansatta grupper. Höstsamrådet 2023 lyfte det pågående kontrollstationsarbetet, med presentationer och diskussioner kring de rapporter som Svenska kyrkan och Riksantikvarieämbetet lämnat till kulturdepartementet. En medarbetare vid Den Norske Kirke presenterade de förändringar som skett och sker i Norge gällande skydd och finansiering av de kyrkliga kulturminnena. Eftermiddagen ägnades arbetet i beredskapsfrågor, med möjligheter att dela aktuella erfarenheter i grupper.

Svenska kyrkan har under 2023 samverkat med ett flertal myndigheter, institutioner och organisationer i kulturarvsfrågor. De medel som från och med ramår 2021 har utlysts för ansökningar om nationell kunskapsutveckling avser främja samverkan mellan Svenska kyrkan, myndigheterna inom kulturmiljöområdet, forskningsfinansiärer, universitet och högskolor, se vidare kapitlet Strategiskt arbete. Svenska kyrkan samverkar också med relevanta myndigheter då det gäller förebyggande stöld- och brandskyddsarbete samt standardiseringsarbete inom kulturarvsområdet. Under hösten 2023 medverkade Svenska kyrkan tillsammans med myndigheter och andra kulturarvsförvaltare i ett möte angående Riksantikvarieämbetets regeringsuppdrag att utreda formerna för ett nationellt kulturskyddsråd.

Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena

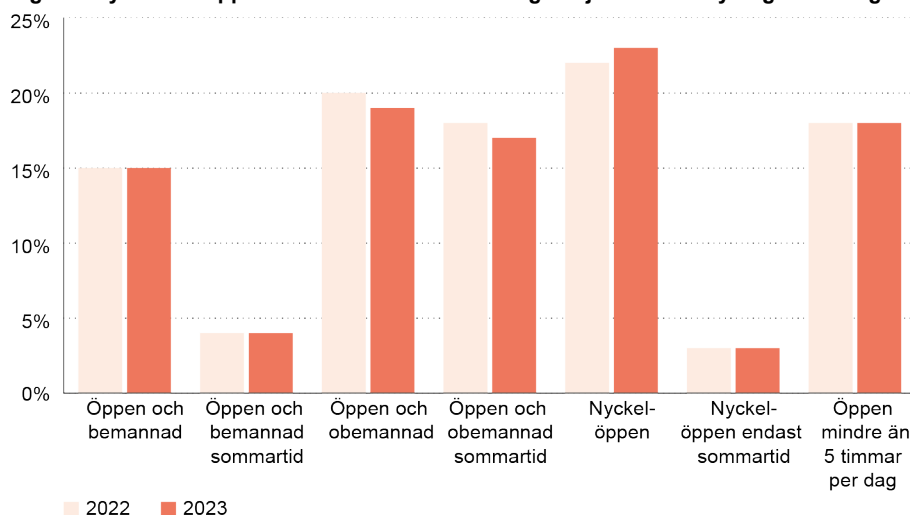
Enligt överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan ska Svenska kyrkan svara för att de kyrkliga kulturminnena är tillgängliga för var och en i minst samma utsträckning som år 2000 när överenskommelsen träffades. Svenska kyrkan är mån om att göra kyrkobyggnaderna både fysiskt tillgängliga och inkluderande genom att ta bort fysiska hinder som försvårar tillgängligheten. Svenska kyrkan kommunicerar aktivt kulturavet i digitala medier, ett tillgängliggörande som inte kräver fysisk närvaro i kyrkorummet och som når nya målgrupper.

Svenska kyrkans nationella nivå följer årligen upp tillgängligheten genom att samla in och sammanställa statistik från alla församlingar om öppethållande och användning av kyrkorna. Här redovisas resultatet för år 2023. Svarefrekvensen från församlingarna var i 2023 års undersökning 89 procent. Exakta uppgifter om tillgängligheten vid relationsändringen finns inte. Sedan 2006 har Svenska kyrkan samlat in statistik som använts i den årliga rapporteringen till regeringen och som gör det möjligt att följa förändringar över tid. Den årliga kyrkobyggnadsstatistiken omfattar endast de fysiska sammankomster som skett i kyrkorummen.

Kyrkornas öppethållande

Kyrkorna hålls öppna och är möjliga att besöka i samband med organiserade aktiviteter inom Svenska kyrkans verksamheter. Men de är även öppna i stor utsträckning för spontanbesök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar. Två vanliga orsaker till sådana besök är turism samt för att titta på kyrkorummets arkitektur och konst. Kyrkornas öppethållande för besök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar redovisas i figur 6.

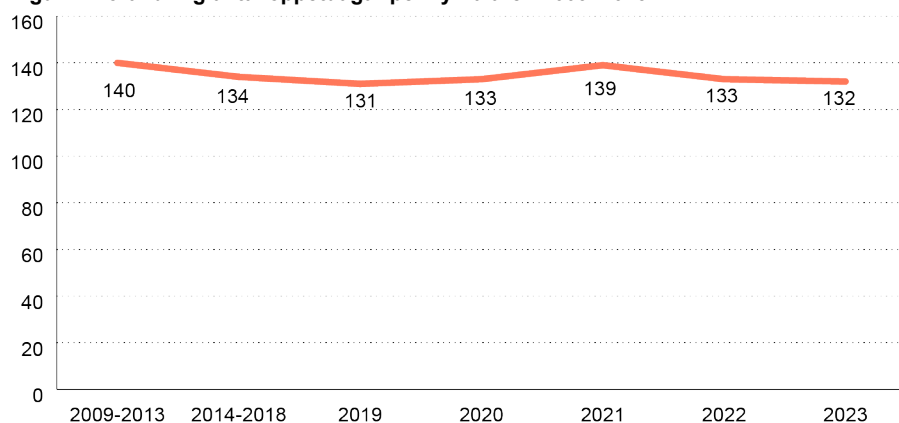
Figur 6. Kyrkornas öppethållande för besök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar

En jämförelse mellan 2022 och 2023 visar inga större skillnader mellan åren i sättet som kyrkorna hållits öppna. Andelen kyrkor som är nyckelöppna har ökat något med en procentenhet från 22 till 23 procent. Nyckelöppen innebär att kyrkan är låst men det finns möjlighet att kontakta en person som låser upp kyrkan för besök.

Ett annat mått som belyser tillgängligheten är det genomsnittliga antalet öppetdagar per kyrka och år. Figur 7 redovisar utvecklingen för åren 2019 till 2023 samt de tidigare kontrollstationsperiodernas medelvärden. En öppetdag definieras som kyrka öppen minst fem timmar per dag utöver gudstjänsttid.

Figur 7. Förändring antal öppetdagar per kyrka åren 2009–2023

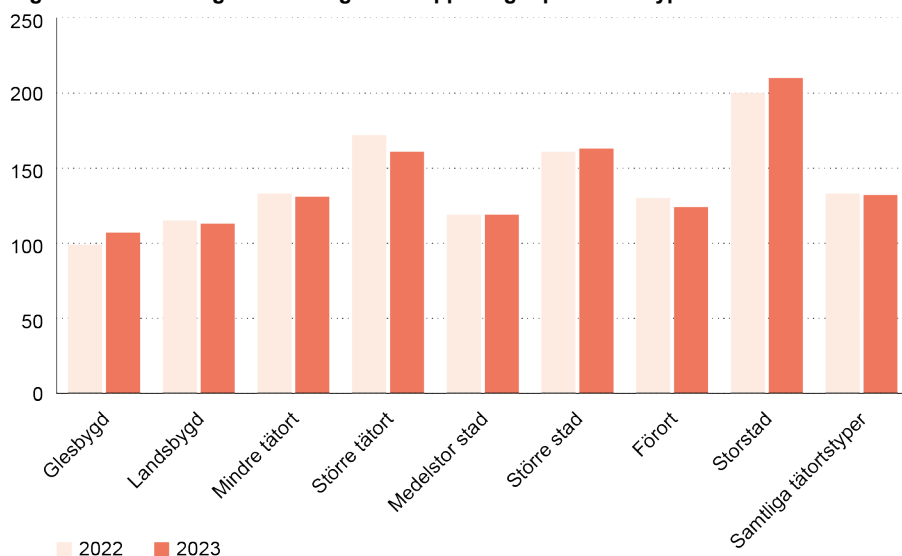
Figur 7 visar att öppethållandet varit stabilt över tid, med ett medelvärde på 134 och en median på 133 öppetdagar per kyrka. Pandemiåret 2021 avviker med ett något högre värde än genomsnittet under de senaste tio åren.

Öppethållandegraden varierar beroende av den folkmängd som finns på orten där kyrkan ligger. Skillnaderna i öppethållande mellan kyrkor i olika tätortsgrupperingar framgår av figur 8.

Diagrammet visar att öppethållandegraden är högst för kyrkor i de större städerna och tätorterna. En analys av öppethållandet 2023 jämfört med 2022 visar att det genomsnittliga öppethållandet i storstäder

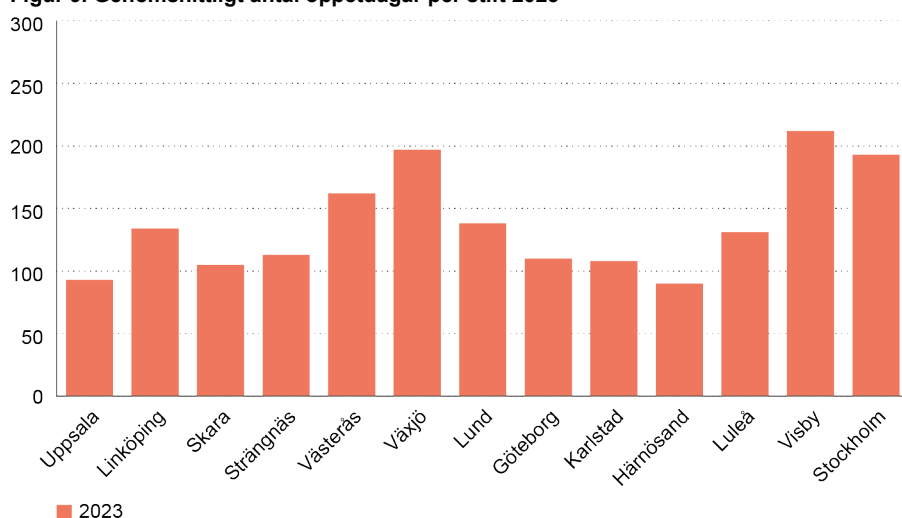
har ökat något från 200 till 210 öppettidagar per kyrka och år. Glesbygdskyrkorna har även en liten ökning från 99 till 107 öppettidagar. I de större tätorterna har det däremot skett en minskning av öppethållandet; från 172 till 161 öppettidagar per kyrka och år.

Figur 8. Jämförelse genomsnittligt antal öppettidagar per tätortstyp 2022 och 2023

Fördelningen av antal öppettidagar i landet visar även på regionala skillnader. Kyrkor i Visby, Växjö, Stockholm och Västerås stift hade under 2023 ett klart högre genomsnittligt antal öppettidagar jämfört med medelvärdet 132 för hela landet, se figur 9.

Figur 9. Genomsnittligt antal öppettidagar per stift 2023

Församlingarna har i årliga statistikinsamlingar redogjort för kyrkornas öppethållande genom att ange på vilket sätt de hållits öppna samt redovisa antalet öppettidagar under året. Statistik angående enskilda besök är dock mycket svårt att samla in. Eftersom Svenska kyrkans verksamheter till övervägande del är avgiftsfria kan ingen statistik inhämtas från entréavgifter och till stor del hålls kyrkorna öppna utan bemanning. Det finns viss besöksstatistik för domkyrkor och andra större kyrkor, men det är inte möjligt att utifrån den statistiken dra slutsatser för hela landet.

Organiserad verksamhet och sammankomster

Församlingars organiserade verksamhet i kyrkorumen ger tillfällen för besökare att ta del av de kyrkliga kulturminnena. Enligt en enkätundersökning gällande allmänhetens syn på kulturarvet (Novus 2023) är den vanligaste orsaken att besöka en kyrka för att delta i dop, vigslar, begravningar eller konfirmation – så kallade kyrkliga handlingar.

Kyrkornas huvudsakliga användningsområde är enligt församlingarna inom gudstjänstlivet. Nästan alla kyrkor (92 procent) används huvudsakligen till gudstjänster och andakter. Fem procent av kyrkorna används huvudsakligen till kyrkliga handlingar och i mindre grad till andra gudstjänster och andakter. En procent av kyrkorna används i liten utsträckning i det dagliga församlingsarbetet, men har som sevärd och kulturhistoriskt intressanta kyrkor en hög besöksfrekvens. En procent av kyrkorna används huvudsakligen för konserter, utställningar och andra evenemang.

Utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar används kyrkorna för ett stort antal olika aktiviteter. Figur 10 visar vilka aktiviteter som normalt bedrivs i kyrkorna. Diagrammet visar att kyrkor i hög grad används till musikevenemang och även i samband med högtider i samverkan med närsamhället, exempelvis med skola eller föreningar. Kyrklig verksamhet som tidigare många gånger skett i församlingens hem har förlagts till kyrkorummet som exempelvis körrepetitioner samt vigsel- och dopsamtal.

Figur 10. Kyrkornas användning utöver gudstjänst och kyrklig handling 2023

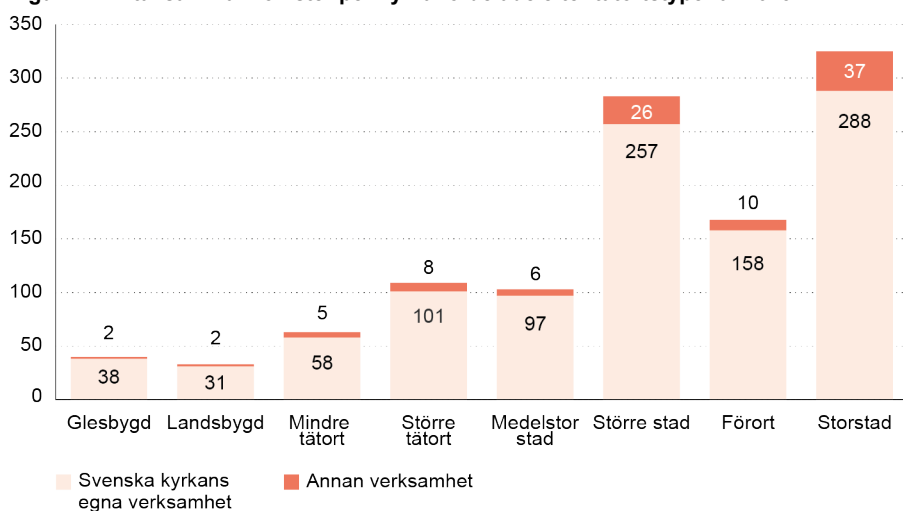
Svenska kyrkan följer sedan 2009 årligen upp antalet sammankomster i kyrkorna fördelat på egen verksamhet och andra sammankomster utanför församlingens egen verksamhet. Annan verksamhet kan exempelvis vara konserter eller liknande evenemang anordnade av en annan arrangör än Svenska kyrkan. Kyrkobyggnadsstatistiken visar en signifikant ökning i antal verksamheter i kyrkorummen för år 2022 och 2023 jämfört med tidigare år, se figur 11.

Figur 11. Antal sammankomster per kyrka i Svenska kyrkans egen verksamhet respektive annan verksamhet åren 2009–2023

Antal sammankomster per kyrka	Period						
	2009–2013	2014–2018	2019	2020	2021	2022	2023
Egen verksamhet	85	88	90	72	75	94	96
Annan verksamhet	6	6	6	5	5	7	8

I likhet med statistiken för antalet öppettidagar varierar antalet sammankomster per kyrka stort mellan kyrkor i olika typer av tätorter, se figur 12. Det gäller såväl sammankomster i Svenska kyrkans egen verksamhet som sammankomster med annan verksamhet i kyrkorna. Det genomsnittliga antalet sammankomster per kyrka i storstäderna var under 2023 325 till antalet, medan antalet sammankomster i kyrkorna på landsbygden uppgick till 33.

Figur 12. Antal sammankomster per kyrka fördelade efter tätortstyper år 2023

Inkludering och fysisk tillgänglighet till det kyrkliga kulturarvet

Svenska kyrkan arbetar efter att vara en inkluderande och fysiskt tillgänglig kyrka, för och med alla människor. För den som så önskar ska det vara möjligt att delta i Svenska kyrkans verksamheter utifrån sina egna förutsättningar och behov. Det handlar om att öka lokalernas förutsättningar så att alla ska känna sig välkomna och kunna delta på så bra villkor som möjligt i Svenska kyrkans verksamhet inklusive besök till begravningsplatser. Det kan också gälla åtgärder som underlättar för kognitiva och intellektuella behov, samt stöd för nedsatt syn och hörsel liksom förebyggande av allergier i inomhus- och i utomhusmiljöer. Förutom Trossamfundets inkluderande värdegrund anger olika regelverk krav på tillgänglighet i publika lokaler och utomhusmiljöer². Förbättringsarbetet ökar även kvaliteten i arbetsmiljön för personalen som både utifrån egna behov av tillgänglighetsanpassningar även kan utveckla verksamheten för en bredare publik.

Gotlands stift har under flera år arbetat för att förbättra den fysiska tillgängligheten till kyrkobyggnaderna i stiftet. Öja kyrka, tillhörande Samfälligheten Gotlands kyrkor, som är en av de mest välbesökta kyrkorna har 2023 fått dörrautomatik, en teknisk lösning som gör det möjligt för dörrar att öppnas och stängas utan manuell påverkan, på den norra långhusportalen samt fast ramp på insidan av kyrkobyggnaden. Därtill har belysningen kopplats till dörrautomatiken så att belysningen tänds när portarna öppnas. I Kinds pastorat har Sjötofta kyrka och Ambjörnarps kyrka fått trappor omgjorda med kompletterande ramp. Norrahammars kyrka i Norrahammars församling har fått en ny tillgänglighetsanpassad huvudingång. Tillgänglighetsanpassningar har även genomförts i Askims kyrka i Askims församling,

² Exempelvis Boverkets författningssamling 2013:9 HIN 3 samt 2011:5 ALM 2.

Dalby kyrka i Dalby församling, S:t Nicolai kyrka i Sölvesborg, Åhls kyrka i Leksand och Näsums kyrka i Bromölla pastorat.

Stöd för förbättrad tillgänglighet ökar också med digitala verktyg. Digitaliseringen i samhället går allt snabbare, och Svenska kyrkans församlingar anpassar sig till samtidens tekniker för att kommunicera och tillgängliggöra digitala rum i kyrkogemenskapen. 2023 är digitala verktyg med allt vad det rymmer och innebär en självklar och integrerad del av de flesta människors vardag. Svenska kyrkan ser nya verksamheter i det digitala rummet som ett nytt sätt att förmedla, gestalta och möjliggöra platsbundna kulturarv och upplevelser. Detta arbete fortsätter att utforskas och utvecklas.

Strategiskt arbete

Att bygga upp och vidareutveckla kunskap om kyrkligt kulturarv, både materiellt och immateriellt, är viktigt för Svenska kyrkan av flera skäl. Kulturarv är inte något som bara ska skyddas och konserveras, det måste också ständigt omtolkas, förnyas och förändras. Nya perspektiv och metoder behövs för att vidareutveckla kunskaperna kring hur vården och underhållet av det kyrkliga kulturarvet kan genomföras i praktiken.

Under våren 2023 analyserade och sammanfattade Svenska kyrkan de föregående fem årens insatser för att bevara, använda och utveckla de kyrkliga kulturvärdena i kontrollstationsrapporten *Att möta förändring*. I rapporten beskrivs nuläget för de kyrkliga kulturvärdena och en strategisk inriktning föreslås för framtidens arbete. Den överlämnade rapporten är således inte bara en uppföljning och en utvärdering av det arbete och resultat som uppnåtts sedan förra kontrollstationen, utan även en beskrivning av framtida utvecklingsbehov och strategier för att utveckla synen på det kyrkliga kulturarvet och dess roll i samhället och kyrkan. Rapporten överlämnades till kulturdepartementet i juni 2023.

Kriser som pandemin och krig i Europa har ökat människors insikter om kulturarvets betydelse för upplevelsen av samhörighet, gemenskap och trygghet. Det förhöjda säkerhetsläget har inneburit att Svenska kyrkan intensifierat sitt arbete med att vidta de förberedelser som behövs under höjd beredskap för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.

Under följande tematiska rubriker ger Svenska kyrkan exempel på hur Svenska kyrkan genom eget arbete, eller i samverkan med andra, främjar en kunskapsutveckling som bidrar till att de kyrkliga kulturminnena bevaras, används och utvecklas.

Nationella kunskapsutvecklingsprojekt

Den kyrkoantikvariska ersättningen ska användas till kulturhistoriskt motiverade kostnader som har samband med vård och underhåll av kyrkliga kulturminnen. Som regeringen påpekar i skrivelsen från kontrollstationen 2019 (rskr. 2018/19:122) kan även vissa övergripande utvecklingsinsatser ses som sådana kostnader, eftersom de är en förutsättning för en rationell och effektiv förvaltning av de kyrkliga kulturminnena. Fortsatt, menar regeringen, är det centralt att det finns bredare historisk kunskap om det kyrkliga kulturarvets omfång, uppkomst, bruk och sammanhang. Att denna typ av kunskap förvaltas och att fortsatt kunskapsutveckling på vetenskaplig grund sker framhålls av regeringen som nödvändig för en långsiktigt hållbar förvaltning av de kyrkliga kulturminnena.

Den nationella ramen utgör en procent av den statliga ersättningen, och avsätts till strategisk och vetenskapligt grundad kunskapsutveckling. Kunskapsutvecklingen ska svara mot de behov som formulerats i *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet*, beslutat av kyrkostyrelsen 2017. Som grundläggande kriterier för de projekt som tilldelas kyrkoantikvarisk ersättning gäller att de ska bidra till en kunskapsuppbyggnad om de kyrkliga kulturminnena som svarar mot villkoren för ersättningen, har hög tillämpbarhet för de förvaltande enheterna och tillgodoser statens målsättning att Svenska kyrkan i samverkan med andra bedriver kunskapsuppbyggnad och metodutveckling. Beroende på projektets angelägenhetsgrad för förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena kan olika nivåer av kyrkoantikvarisk ersättning tilldelas.

Inför utlysningen av den nationella ramen för kyrkoantikvarisk ersättning 2023, avseende projekt på ramår 2024, uppmuntrades särskilt ansökningar som synliggjorde samiska inslag i kyrkomiljöer och samiskt kulturarv. Initiativet anknyter till det pågående försoningsarbetet med det samiska folket och de åtta övergripande mål som ger inriktning för Svenska kyrkans arbete. Nio ansökningar kom in, varav tre inriktades mot samiskt kulturarv. Under 2023 har sju nationella kunskapsutvecklingsprojekt avslutats, vilka närmare redogörs för nedan.

Avslutade kunskapsutvecklingsprojekt

Liv i kyrkan

Projektet *Liv i kyrkan* syftade till att studera hur tre församlingar i samverkan kan öka tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena och utveckla dem för nya användningsområden. Kyrkobyggnaderna som studerades var Odarslövs kyrka i Torns församling, Ignaberga nya kyrka i Hässleholms församling och Östra Nöbbelövs kyrka i Simrishamns församling, samtliga i Lunds stift. Projektets slutsats är att det finns ett behov av både nya synsätt och kompetenser inom Svenska kyrkan för att effektivare hitta ändamål för kyrkobyggnader som står utan användning. Projektet menar vidare att om kyrkobyggnader återbrukas bör även intressenter utanför Svenska kyrkan involveras i processen.

Föremålen berättar

Örebro läns museum har i projektet *Föremålen berättar* inventerat kyrkliga föremål i museimagasinen för att samla ny kunskap och förmedla dem till Svenska kyrkans församlingar. Ambitionen har varit att väcka nyfikenhet hos församlingsborna, men även förbättra tillgängligheten till museisamlingen för forskare och allmänhet. Detta genom att bättre registrera föremålen och tillgängliggöra informationen digitalt. De kyrkliga föremålen är en relativt stor del av den totala museisamlingen och innehåller textilier, smide, medeltida träfigurer, stenföremål men även byggnadsfragment och lås. Totalt handlar det om cirka 500 föremål. Av olika anledningar finns en större samling föremål från vissa kyrkor i länet, men ett fåtal eller ingenting från andra. Accessionen – själva processen att lämna in föremål till museet – har sett olika ut från de olika kyrkorna. Museipersonal har i vissa fall varit ute på kyrkvindar och hjälpt till att leta upp bortglömda föremål. I vissa fall har föremål gått tillbaka till kyrkorummet efter församlingens egen förfrågan.

Dendrokronologi i Västergötlands kyrkor

Forskare på Geologiska institutionen vid Lunds universitet och Västergötlands museum har tillsammans genomfört projektet *Dendrokronologi i Västergötlands kyrkor*. Projektet har undersökt vilken kunskap som är möjlig att få fram genom analys av data från dendrokronologiska prover från kyrkobyggnader i Västergötland och sedan jämföra de dendrokronologiska resultaten med arkivmaterial. Projektet visar potentialen hos dendrokronologi för att berätta om de skogliga resurser som fanns tillgängliga för församlingar och byggherrar vid uppförandet av de undersökta kyrkorna. En karta över de regionala skogstillgångarna under medeltiden producerades, timrets proveniens fastställdes och virkeshandeln i Västergötland kartlades. Inom projektet undersöktes också vilka delar av trädet som användes för tillverkning av olika byggnadsdelar. Vidare analyserades det ungefärliga antalet träd som behövdes för att uppföra en kyrkobyggnad.

Forskningsöversikt Svenska kyrkans kulturarv

Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet har i samarbete med Svenska kyrkans nationella nivå genomfört projektet *Forskningsöversikt Svenska kyrkans kulturarv 2015-2022*. Projektet inleddes

och avslutades under 2023. I forskningsöversikten konstateras att det kyrkliga kulturarvet representerar ett fält med många kunskapsaktörer, både inom och utanför akademien och Svenska kyrkan. Projektet är en följd av den forskningsöversikt som 2014 presenterades över perioden 2009-2014. I den avslutande analysen ställs det svenska forskningsläget i förhållande till internationell forskning på området, och angelägna kunskapsluckor identifieras. Avslutningsvis diskuteras även forskningsöversiktens resultat i förhållande till de fyra strategiska områdena för kunskapsutveckling som återfinns i *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet*.

Förvaltning av gravvårdar i trä

Länsmuseet Jamtli har i projektet *Förvaltning av gravvårdar i trä* fördjupat kunskaperna om denna gravvårdstyp. Projektet inleddes och avslutades under 2023. Projektet syftade till att ta fram en vägledning över hur gravvårdar i trä kan förvaltas av både gravrättsinnehavare och kyrkogårdsförvaltningar när gravrätten gått tillbaka till huvudmannen. Av den framtagna vägledningen framgår bland annat att anledningen till att trägravvårdarna är ovanliga beror på det förgängliga materialet, men också på trägravvårdarnas historiska status. Jamtli anordnade i slutet av 2023 ett välbesökt webinarium för Svenska kyrkan där projektets resultat presenterades.

Materialegenskaper hos fogbruk i nygotiska murverk

Projektet *Materialegenskaper hos fogbruk i nygotiska murverk* genomfördes av forskare på avdelningen Byggnadsmaterial vid Lunds universitet och konstvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet. Projektet undersökte de komplexa problem som finns kring murverk i de nygotiska kyrkor som uppfördes vid sekelskiftet 1800-1900, med särskilt fokus på kyrkobyggnader ritade av arkitekten Adrian C. Peterson. Flera kyrkobyggnader ritade av Peterson har drabbats av skador, vilka ofta förvärrats då tillräcklig kunskap inte funnits för att åtgärda grundorsaken till problemen. I projektet har forskarna undersökt materialegenskaper hos olika blandningar av fogbruk. Målet har varit att få fram egenskaper lämpliga att använda vid reparationer av de nygotiska kyrkobyggnaderna och som både bevarar kulturhistoriska och estetiska värden. Materialstudier i laboratorium har kombinerats med praktiska workshops där murbruken testats på riktiga murverk av yrkesverksamma murare. Projektets resultat är publicerade i en rapport som både finns tillgänglig i Lunds universitetsbiblioteks databas och på Svenska kyrkans hemsida. Ett webinarium har också anordnats för att sprida resultaten bland både anställda inom Svenska kyrkan och entreprenörer, konsulter, materialtillverkare och tillståndsgivande myndigheter.

Småskalig framställning och förmedling av tjära

Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet har i samarbete med Linköpings och Västerås stift drivit projektet *Småskalig framställning och förmedling av tjära* som avslutades under 2023. Projektet har till hälften finansierats genom det statliga kulturmiljövårdsanslaget och till hälften med kyrkoantikvarisk ersättning. Projektets långsiktiga syfte har varit att stimulera en inhemsk småskalig framställning av furutjära för att skapa en mer hållbar förvaltning av kulturhistoriska byggnader med trätak. Målsättningen är att denna tjära ska kunna användas vid underhållsåtgärder utan att riskera att minska kulturhistoriska värden, men också bidra till en resursmässigt och etiskt hållbar förvaltning. Efter att ha följt flera olika tjärbränningar har instruktioner för processen att dalbränna och ugnbränna tjära tagits fram. Instruktionerna ska kunna användas som manualer för de som är intresserade av att ägna sig åt en småskalig produktion av furutjära.

Särskilt intressant är dokumentationerna och processbeskrivningarna av de bränningar som har gjorts i en nybyggd tjärugn, framtagen av en lokal entreprenör i Värmland, liksom bränningen av en nygammal tjärugn i Borensberg. Vid tre digitala träffar presenterades dessa bränningar under våren 2023. Inom ramen för projektet anordnades också en träff för intresserade framtida tjärtillverkare där ugnen i Värmland visades. Medlemmarna i ett nordiskt tjärnätverk, där också Svenska kyrkan medverkar, har bjudits in till både webinarier och träffar, dessutom har projektledarna hållit föredrag om projektet på de digitala träffarna som anordnats av nätverket.

Förutom manualer för hur man bränner tjära pågår framtagande av en vägledning kring vilka kvalitetskrav som ska uppfyllas och hur man ska redovisa kvalitetskraven som tillverkare av tjära. I Västerås stift har dessutom en tjärförmedling startat. Tjärförmedlingen går ut på att stiftet garanterar att man

köper upp den tjära som tillverkas enligt projektets manualer och kvalitetskrav och hjälper till att förmedla den vidare så att den kan användas vid underhåll på kyrkor i stiftet. Två informationsblad för den som vill leverera tjära och den som vill köpa tjära tas fram av stiftet.

Kyrklig kulturarvsförvaltning

Det är för Svenska kyrkan angeläget att arbeta med både långsiktigt hållbara och samtidigt innovativa strategier för att förvalta de kyrkliga kulturminnena. Förvaltningen ställer krav på kunskaper om kulturhistoriska värden, tillgång till specifik kompetens och en förståelse för att de kyrkliga kulturminnena är levande och i hög grad brukas för sitt ursprungliga syfte. Det kyrkliga kulturarvet är därigenom präglad av både ständiga förändringar och av en tradition som är både levande och meningsskapande.

Handledning i fastighetsförvaltning

Under hösten 2023 färdigställdes och publicerades *Handfast – handledning i fastighetsförvaltning och upphandling*. Handledningen har tagits fram av Svenska kyrkans nationella nivå i nära samverkan med de målgrupper som handledningen är ämnad för; församlingar och pastorat liksom stiftet som enligt kyrkoordningen har till uppgift att stödja och främja församlingarnas förvaltning. Publiceringen skedde digitalt på Svenska kyrkans intranät samt i tryckt format till samtliga pastorat och församlingar. Handledningen är ett resultat av besluten i utredningen *Gemensamt ansvar* (SKU 2015:1), med ambitionen att ge handgripligt stöd till församlingarna och bidra till att skapa mer enhetliga arbetssätt inom Svenska kyrkan.

Handledningen är skriven ur Svenska kyrkans perspektiv och beskriver övergripande de många områden som en fastighetsägare behöver ha kunskap om och förståelse för. I handledningen synliggörs överskådligt fastighetsägarens ansvar, vilket är tänkt att underlätta arbetet för kyrkofullmäktige, kyrkoråd, kyrkoherrar, fastighetsansvariga, projektansvariga och inköpsansvariga. För fastighetsansvariga, med utbildning och erfarenhet inom fastighetsförvaltning utanför Svenska kyrkan, syftar handledningen till att ge stöd kring de särskilda förutsättningar som gäller inom Svenska kyrkans fastighetsförvaltning. Ett kulturarvsperspektiv genomsyrar handledningens samtliga delar, då stora delar av fastighetsbeståndet har ett särskilt skydd enligt kulturmiljölagen, vilket ger särskilda förutsättningar och krav.

Säkerhetsarbete

Svenska kyrkan deltar kontinuerligt i de samverkansgrupper som Riksantikvarieämbetet sedan 2017 sammankallar kring stölder och kulturarv samt om brand, restvärdesräddning och kulturarv. Målet med samverkansgrupperna är att skapa kontaktytor mellan kulturvårdande myndigheter och organisationer samt sprida information och främja utveckling av kunskap och erfarenhetsåterföring. Under 2023 har arbetet med säkerhetsfrågor fått ökad aktualitet, vilket skapat kontaktytor med många myndigheter och involverat samtliga nivåer inom Svenska kyrkan.

Kulturarvsbrott

Under Sveriges EU-ordförandeskap arrangerade Polismyndighetens nationella operativa avdelning (NOA) nätverksmötet *EU CULTNET 2023* i Stockholm. Svenska kyrkan deltog tillsammans med ett 50-tal övriga representanter från medlemslänternas rättsvårdande myndigheter och organisationer. Från Sverige medverkade utöver Svenska kyrkan bland annat Brottsförebyggande rådet, Svenska UNESCO-kommissionen, antikhandlars medlemsorganisation (CINOA), Vrakmuseet och Statens museer för världskultur. Några ämnen som diskuterades var problematiken med vrakplundring, illegal utförsel av kulturföremål i samband med krig och konflikter samt museers initiativ och samarbete kring näthandel med stöldgods, regelverk och utveckling av landsöverskridande samarbete.

Konkreta samverkansinsatser mellan Svenska kyrkan, Polismyndigheten, försäkringsbolag och konst- och auktionsbranschen blir stundtals aktuella då det gäller återförande av stulet kyrkligt kulturarv. Under 2023 kunde ett antal föremål från slutet av 1600-talet återbördas till sina ursprungliga ägare, exempelvis en kalk med paten till Galtströms brukskyrka och tennljusstakar till Hamrånge kyrka.

Brandsäkerhet

Sedan tidigt 2000-tal har sprinkler installerats i ett större antal svenska kyrkor och andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Under 2023 genomfördes forskningsprojektet *Driftserfarenheter från sprinklerinstallationer i kyrkor och andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader* under ledning av RISE i samarbete med Brandskyddslaget och Brandskyddsbesiktning T Godby AB. Med sprinkler avses här både traditionella sprinklersystem och mer moderna vattendimsystem. Erfarenheterna från installationer av sprinklersystem i kyrkor har inom projektet inventerats och dokumenterats med slutsatsen att installationerna är diskreta och väl utförda, men att flera av dem är relativt komplexa. Komplexiteten riskerar att göra systemen underhållskrävande vilket utmanar resurser hos fastighetsförvaltarna i form av tid, utbildning och engagemang. Lämpligheten och val av frysskyddsmedel har också varit en problematik då systemen ofta installerats i uppvärmda utrymmen av utrymmesskäl och antikvarisk hänsyn. Vid läckage finns risk att vissa typer av frysskyddsmedel skadar känsliga ytor med kostsamma saneringsbehov som följd. Svenska kyrkan har deltagit i referensgruppen och resultatet presenterades på ett webinarium. Webbinariet och forskningsprojektets slutrapport har publicerats på Brandforsk hemsida.

På våren 2023 arrangerade Huskvarna pastorat, Växjö och Skara stift samt Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet sprinklerdagar i Huskvarna med tema *Varsamma metoder för brandskydd och installationer i kyrkor*. Syftet var att öka kunskapen kring olika brandskyddsmetoders för- och nackdelar i kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Målgruppen var fastighetsansvariga, församlingar och pastorat, länsstyrelser, stiftens fastighets- och kulturarvskompetenser, installatörer, projektörer och brandskyddskonsulter. Studiebesök gjordes till kyrkor för att titta på befintliga sprinklerinstallationer men även till kyrkobyggnader som ännu inte har sprinkler installerat. Av dagen framkom vikten av att ha en långsiktig budget för drifts- och underhållskostnader och personalresurser med rätt kompetens. Obeprövade systemlösningar bör undvikas. Det är också viktigt att tänka igenom konsekvenserna av den aktuella kyrkobyggnadens förutsättningar för rördragning och ta antikvarisk hänsyn.

Kulturarvsförvaltning i internationella sammanhang

För att möta de utmaningar som ett samhälle i ständig förändring står inför engagerar sig Svenska kyrkan även i internationella sammanhang och projekt som på olika sätt bidrar med expertis, erfarenhet och inspiration till kulturarvsförvaltningen. Svenska kyrkan är till exempel medgrundare till den europeiska kulturarvsorganisationen *Future for Religious Heritage* (FRH) baserad i Bryssel. I april 2023 genomfördes en internationell konferens i Lund kring det religiösa kulturarvet i Europa. Konferensen arrangerades av FRH med Lunds stift som värd. Forskare, beslutsfattare, religiösa utövare och andra aktörer analyserade och diskuterade det religiösa kulturarvet i Europa och visade hur arbetet med det religiösa kulturarvet bidrar till de europeiska och globala hållbarhetsmålen, socialt, ekonomiskt, miljömässigt, kulturellt och andligt.

Klimat och miljö

Genom Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet* pågår inom flera områden ett utvecklingsarbete för att nå Svenska kyrkans klimatmål. Färdplanens effektmål innebär att Svenska kyrkan ska vara klimatneutralt till senast 2030 och därefter inte lämna något nettobidrag till den globala uppvärmningen. För att uppnå effektmålen behövs praktiskt arbete inom hela trossamfundet. Nätverkande är en viktig del för att uppnå målen genom att dra nytta av andras erfarenheter och hålla sig ajour med allt som händer inom energi-, miljö- och klimatområdet.

I Säffle pastorat och Karlstad stift genomförs projektet *Trygghetspunkter* i syfte att kyrkan ska vara en trygghetspunkt inte bara i andlig utan även i praktisk bemärkelse; en plats att kunna gå till i krisläge för att hämta vatten, värma sig och ladda mobiltelefonen. Eftersom allt fler av Svenska kyrkans fastigheter förväntas utrustas med lösningar för energitillförsel och energilagring som del av den ordinarie fastighetsdriften finns goda tekniska förutsättningar att tillhandahålla el, värme, vatten och kommunikation vid kris.

Kopplat till projektet om trygghetspunkter inleddes 2023 projektet *Batterilager och systemtjänster i Svenska kyrkan* i Karlstads stift. Under ett tvåårigt projekt inom Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet* kommer möjligheterna med batterilager att prövas, kopplat till ett forskningsprojekt inom Energimyndighetens forskningsprogram *Spara och bevara*. Eftersom flertalet kyrkor huvudsakligen värms upp med elektricitet under ett fåtal korta, intensiva perioder varje vecka, dras många av dem med ett ojämnt effektuttag. Med batterilager, som kan laddas när kyrkorna förbrukar lite el och sedan skjuta till den lagrade energin vid uppvärmning, kan den utnyttjade toppeffekten bli påtagligt lägre och abonnemangskostnaderna minska. Många av Svenska kyrkans fastigheter är skyddade via kulturmiljölagen och det är därför av största vikt att diskutera de antikvariska aspekterna vid installationsarbeten. En studie av Uppsala stift har sammanställt de viktigaste punkterna att beakta vid installation av batterier i kulturhistoriskt värdefulla kyrkomiljöer utifrån intervjuer med tio personer med antikvarisk bakgrund. Här betonas bland annat att noga beakta risker, framför allt för brand, överväga placeringen samt att tidigt söka samråd med antikvarisk sakkunnig.

Kulturarvskommunikation

Svenska kyrkan arbetar kontinuerligt med att kommunicera och sprida kunskap om kulturarvet. Det bidrar till delaktighet och möjliggör ett långsiktigt stöd för att bevara de kulturhistoriska värdena. Att sprida kunskap om kulturarvet ger möjlighet till nya möten och ökad förståelse för kulturarvets betydelse som samhällsresurs.

Kulturarvet digitalt

Kyrkguiden är Svenska kyrkans app för att hitta till kyrkorna och det kyrkliga kulturarvet. Med hjälp av guiden kan användaren lätt hitta en närliggande kyrka och klicka sig vidare för att läsa mer om byggnad, församling och aktiviteter. Under 2023 har Kyrkguiden anpassats för att leva upp till krav på digital tillgänglighet. Det har till exempel handlat om att se över läsbarhet, kontraster och storleken på klickbara ytor. Appen har testats med avseende på användbarhet, bland annat av en testperson på Synskadades riksförbund (SRF). I appen finns möjlighet att registrera sig som användare. Totalt är det 37 000 personer som har gjort det, varav 21 000 tillkommit under 2023. Under året har appen haft 530 000 besök.

I slutet av mars lanserades webbsidan *Kyrkor och platser* som introducerar användaren till över 4 000 kyrkor och kapell, kyrkogårdar, kyrkoruiner och andra platser. Sidan ska inspirera till besök och upptäckarlust hos allmänheten och introducerar olika teman som till exempel pilgrimskyrkor, medeltida kyrkor, åttkantiga kyrkor eller trä genom tiderna. Under året har webbsidan haft 176 000 besökare.

Svenskakyrkan.se och Kyrkguiden marknadsför de av landets kyrkor som har sommaraktiviteter. På webben visas dessa under svenskakyrkan.se/sommarkyrkan. Under 2023 besökte cirka 33 000 personer de nationella delarna om kulturarv och kyrkobyggnader på svenskakyrkan.se vilket är något fler än 2022. Närmare 2 000 besökte sidorna om just sommarkyrkan. Besökta sidor var också de om kyrkobyggnadens olika delar som hade drygt 4 500 besök och sidan om landets domkyrkor med cirka 8 000 besök.

Svenska kyrkans Instagramkonto *@kulturarvet* uppnådde under 2023 13 067 följare, en ökning med två procent jämfört med 2022 och totalt 153 inlägg publicerades. Genom Instagramkontot berättar Svenska kyrkan i ord, bild och film om intressanta detaljer och företeelser ur vårt gemensamma kulturarv. Målet är att fler ska få större kunskap om det kyrkliga kulturarvet och förstå vikten av att det bevaras, används och utvecklas. Det som ofta uppskattas av följarna är vackra bilder på kyrkor med en lång historia och intressanta berättelser. Men även inlägg med mer fokus på historia, material och hantverk har visat sig vara populära. Engagemangsgraden har i genomsnitt legat på tio procent, och Instagramkontot är av Svenska kyrkans sociala mediekanalet den populäraste bland män.

Det inlägg som under året fick mest synlighet och reaktioner var Svenneby gamla kyrka. Inlägget nådde 5 569 personer och fick 909 reaktioner.

Det kyrkliga kulturarvet har även syns på X och Facebook. Under 2023 har åtta inlägg på X publicerats med hashtaggen *#kulturarv* och *#kulturarvet*, och på Facebook gjordes fyra inlägg med annonsering kopplat till en sommarkampanj.

Sommarkampanj för att lyfta kyrkorna som besöksmål

Från 26 juni till 6 augusti pågick en kampanj för att få fler att upptäcka sommaröppna kyrkor genom att ladda ner appen Kyrkguiden eller besöka svenskakyrkan.se/sommarkyrkan. Målgrupp var 25 år och äldre och kampanjen syntes genom reels och stories på Instagram och Facebook, utomhusskyltning längs landsvägar, och vid centralstationer utomhus på totalt 214 ytor. Kampanjen hördes också genom reklam i poddar och annonserades i tidningar som exempelvis Aftonbladet, Allt om resor, Weekend i sommar. Kampanjen uppmärksammades av 25 procent av befolkningen och av dem var det fler än hälften som påverkades positivt och tyckte om kampanjen.

Kulturarvet i inomkyrklig kommunikation

Frågor som rör det kyrkliga kulturarvet kommuniceras även till anställda och förtroendevalda i Svenska kyrkan. Det digitala nyhetsbrevet *Fastigheter och kulturarv* utkom med åtta nummer under 2023 och skickades till drygt 2 000 prenumeranter. Nyhetsbrevet är sedan slutet på 2023 helt ersatt av Svenska kyrkans nya intranätlösning i Microsoft 365, *Kornet*, en gemensam plattform för inomkyrklig kommunikation där Fastigheter och kulturarv har ett eget område för nyheter, dialog och nätverkande.

Bilaga 1: Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000-2023

1:1 Sammanställning av kyrkor ägda eller förvaltade av svenska kyrkan 2023

Stift	KYRKOBYGGNADER ENL. 4 KAP. KML			ÖVRIGA KYRKOR			
	TOTALT	Därav skyddade med tillståndsplikt vid väsentliga ändringar enl. 4 kap. 3§ KML (inkl. utvalda enligt 4 kap. 4§)*	Totalt antal kyrkobyggnader som omfattas av 4 kap. KML tagna ur bruk som kyrkor efter 2000-01-01	Totalt antal kyrkor där skyddet enl. 4 kap. KML ej är utrett	Totalt antal kyrkobyggnader som ej omfattas av 4 kap. KML	Därav nybyggda efter 2000-01-01	TOTALT ** invigda kyrkorum 2023
Uppsala	293	261	1	1	7	2	300
Linköping	260	232	0	1	5	2	266
Skara	408	377	0	0	5	2	413
Strängnäs	189	174	1	1	6	3	195
Vasterås	172	160	0	1	5	1	178
Vaxjö	332	291	0	3	6	1	341
Lund	511	481	2	0	1	0	510
Göteborg	362	313	2	0	9	5	369
Karlstad	165	148	1	0	0	0	164
Härnösand	207	181	2	1	5	2	211
Luleå	182	127	1	2	6	0	189
Visby	98	97	0	1	1	0	100
Stockholm	142	109	2	2	11	7	153
Summa	3321	2951	12	13	67	25	3389

* Innefattar även kapellkrematorier enligt beslut av Riksantikvarieämbetet.

** Summan av antal kyrkobyggnader som omfattas enl. 4 kap. KML och övriga kyrkor minus de kyrkobyggnader som tagits ur bruk som kyrkor

1:2 Sammanställning av kyrkor som avyttrats till annan ägare eller rivits efter 2000-01-01

Stift	KYRKOBYGGNADER ENL. 4 KAP. KML		ÖVRIGA KYRKOR	
	TOTALT	Därav skyddade med tillståndsplikt vid väsentliga ändringar enl. 4 kap. 3§ KML (inkl. utvalda enligt 4 kap. 4§)	Totalt antal kyrkobyggnader som ej omfattas av 4 kap. KML	TOTALT
Uppsala	6		1	7
Linköping	3		1	3
Skara	13		4	14
Strängnäs	6		1	7
Västerås	7		3	7
Vaxjö	6		4	7
Lund	9		5	9
Göteborg	18		8	18
Karlstad	6		3	7
Härnösand	19		5	20
Luleå	20		3	24
Visby	0		0	0
Stockholm	9		1	9
Summa	122		39	132

1:3 Kyrkor avyttrade under 2023

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk	Ågarbyte år	Skydd KML	Kommentar
Fredriksbergs kyrka	Falköpings	Skara	1971	2022	2023	4 kap. 2 §	Avyttrad till kommun
Hällums kyrka	Varabygdens	Skara	1955	2022	2023	4 kap. 2 §	Avyttrad till privatperson till fritidshus
Mössebergs kyrka	Mössebergs	Skara	1959	2021	2023	4 kap. 2 §	Avyttrad till EFS Falköping
Björkakyrkan	Kroppps	Lunds	1991	2023	2023	4 kap. 2 §	Avyttrad till företag till förskoleverksamhet
Bleketkyrkan	Dalabergs	Göteborgs	1963	-	2023	4 kap. 2 §	Avyttrad till S:t Petri katolska församling
Hietaniemi kyrka	Övertorneå	Luleå	1746	-	-	4 kap. 3 §	Totalförstörd i brand 2023

Bilaga 2: Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002-2023

2:1 Kyrkoantikvarisk ersättning, anslag och förbrukade medel 2002-2023*

Stift	Ko troll- station 2002- 2008, mnkr	Kontroll- station 2009- 2013, mnkr	Kontroll- station 2014- 2018, mnkr	2019, mnkr	2020, mnkr	2021, mnkr	2022, mnkr	2023, mnkr	Summa 2002- 2023, mnkr	Kvm tillstånds- pliktig kyrka**	KAE kr/ kvm tillstånds- pliktig kyrka 2002-2023	Genomsnitt årlig KAE kr/kvm tillstånds- pliktig kyrka
Anslag från staten	1 435,0	2 305,0	2 300,0	460,0	460,0	460,0	460,0	460,0	8 340,0			
Uppsala stift	88,7	205,5	255,8	60,7	47,1	27,0	40,9	41,6	767,3	119 561	6 418	292
Linköpings stift	120,5	218,7	295,5	40,1	53,6	37,3	50,1	33,4	849,1	121 280	7 001	318
Skara stift	124,5	195,1	206,2	27,1	31,8	38,7	37,5	46,7	707,5	125 025	5 659	257
Strängnäs stift	76,4	156,7	167,8	25,8	24,4	23,6	26,6	46,7	548,0	73 808	7 425	337
Västerås stift	102,5	147,9	151,0	29,4	21,6	14,6	18,9	27,4	513,2	89 070	5 762	262
Växjö stift	121,4	214,7	226,2	53,4	27,5	44,2	42,2	41,2	770,9	143 600	5 368	244
Lunds stift	119,2	193,2	406,7	46,7	70,3	75,3	71,6	82,7	1 065,7	193 384	5 511	250
Göteborgs stift	147,3	235,1	326,0	73,7	74,9	53,1	45,7	45,0	1 000,8	137 891	7 258	330
Karlstads stift	53,6	77,5	138,2	21,8	26,0	12,8	17,5	24,2	371,6	69 565	5 342	243
Härnösands stift	57,4	70,6	130,6	25,1	15,9	23,6	17,4	32,8	373,4	75 679	4 934	224
Luleå stift	35,9	34,8	35,8	6,2	7,4	9,9	12,7	19,2	161,9	53 545	3 023	137
Visby stift	109,4	173,6	148,8	19,2	14,4	12,8	17,2	12,7	508,2	33 046	15 377	699
Stockholms stift	66,8	100,0	194,9	23,2	18,1	57,0	28,5	33,3	521,8	70 842	7 365	335
Nationell nivå	16,0	29,9	16,9	1,3	1,5	0,8	0,8	4,8	72,1	-	-	-
Summa	1 239,5	2 053,3	2 700,4	453,7	434,5	430,6	427,6	491,9	8 231,4	1 306 296	6 301	286
Återstående anslag från staten	195,5	251,7	-400,4	6,3	25,5	29,4	32,4	-31,9	108,6			
Ack. anslag från staten	1 435,0	3 740,0	6 040,0	6 500,0	6 960,0	7 420,0	7 880,0	8 340,0				
Ack. summa förbrukning	1 239,5	3 292,8	5 993,2	6 446,9	6 881,3	7 311,9	7 739,6	8 231,4				
Ack. förbruk- ning %	86,4%	88,0%	99,2%	99,2%	98,9%	98,5%	98,2%	98,7%				

* Rekvirering redovisat per bokföringsår.

** Uppgift om kvadratmeter tillståndspliktig kyrkobyggnad från KBR, 2023.

2:2 Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning under 2023 per åtgärdskategori, mnkr

Stift	Övergripande planering och information	Vård och underhållsplanering	Vårdinsatser	Skade-förebyggande insatser	Arbete med säkerhetsfrågor	Totalt
Uppsala stift	0,6	1,3	36,1	2,6	1,0	41,6
Linköpings stift	N/A*	N/A*	29,9	0,5	3,0	33,4
Skara stift	0,9	1,1	42,5	1,1	1,2	46,7
Strängnäs stift	0,2	1,0	44,3	0,8	0,3	46,7
Västerås stift	N/A*	N/A*	25,9	1,4	0,1	27,4
Växjö stift	0,9	0,2	34,0	4,4	1,7	41,2
Lunds stift	0,3	N/A*	77,6	2,9	2,0	82,7
Göteborgs stift	0,7	2,0	40,0	1,6	0,7	45,0
Karlstads stift	1,5	N/A*	22,6	0,1	N/A*	24,2
Härnösands stift	1,8	N/A*	31,0	N/A*	N/A*	32,8
Luleå stift	0,4	N/A*	18,8	N/A*	N/A*	19,2
Visby stift	N/A*	0,1	11,3	0,3	1,1	12,7
Stockholms stift	0,2	0,4	30,5	0,1	2,1	33,3
Nationell nivå	4,8	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*	4,8
Totalt	12,4	6,1	444,5	15,7	13,1	491,9

* N/A innebär att ingen förbrukning skett under året.

2:3 Förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning under 2023 per objektstyp, mnkr

Stift	Övergripande planering eller flera objekt	Begravnings-plats	Kyrkliga inventarier	Kyrkobyggnad	Kyrkotomt	Totalt
Uppsala stift	0,2	N/A*	2,5	38,6	0,3	41,6
Linköpings stift	N/A*	N/A*	0,7	32,5	0,2	33,4
Skara stift	0,9	N/A*	0,3	45,6	N/A*	46,7
Strängnäs stift	0,2	N/A*	1,9	44,5	N/A*	46,7
Västerås stift	N/A*	N/A*	0,1	27,3	N/A*	27,4
Växjö stift	0,9	0,1	2,6	37,6	N/A*	41,2
Lunds stift	0,3	0,4	1,8	80,2	0,1	82,7
Göteborgs stift	0,7	N/A*	0,8	43,5	N/A*	45,0
Karlstads stift	1,5	N/A*	0,2	22,4	0,1	24,2
Härnösands stift	1,8	N/A*	0,5	30,6	N/A*	32,8
Luleå stift	0,2	N/A*	0,1	18,9	N/A*	19,2
Visby stift	N/A*	N/A*	0,3	12,4	N/A*	12,7
Stockholms stift	0,2	N/A*	0,2	31,4	1,5	33,3
Nationell nivå	4,8	N/A*	N/A*	N/A*	N/A*	4,8
Totalt	11,7	0,5	12,0	465,3	2,3	491,9

* N/A innebär att ingen förbrukning skett under året.

Bilaga 3: Projekt genomförda i stiftet 2023 – ett urval

För att ge en uppfattning om vilken typ av stifts- och församlingsprojekt som beviljas kyrkoantikvarisk ersättning (KAE) presenteras här ett urval av projekt som slutförts under 2023.

Uppsala stift

Åtgärder i krypgrund mot angrepp av träsvamp

I Undersviks kyrka har en långvarigt hög fukthalt i krypgrunden orsakat mikrobiella angrepp. Prover visade att det var angrepp av träsvamp som orsakat brunröta. Grunden sanerades från angripet virke, men även isolering, trossbottenskvivor och golv. När den nya konstruktionen byggdes upp, lika den befintliga, installerades krypgrundsavfuktare för att säkerställa att rätt fuktbalans upprätthålls.

Total kostnad: 561 tkr varav KAE: 321 tkr

Linköpings stift

Ommålning av yttertak

Adelövs kyrkas plåttak var ett av flera tak som målades i stiftet under året. Att underhållsmåla plåttak är en angelägen åtgärd eftersom läckande tak kan orsaka stora skador och kostnader. För att ersättningen ska räcka till alla tak med behov tilldelades en relativt låg procentsats kyrkoantikvarisk ersättning.

Total kostnad: 525 tkr varav KAE: 175 tkr

Skara stift

Reparation och renovering av läktarorgel

Läktarorgeln i Töreboda kyrka är byggd 1895-95 av orgelbyggare Salomon Molander i Göteborg. Det var den sista orgeln han byggde i Skara stift. Renoveringen har haft som mål att återställa, restaurera och komplettera Molanders stämmor, samt att bevara enstaka Nordforsstämmor och komplettera med nya stämmor av senromantisk karaktär.

Total kostnad: 4 180 tkr varav KAE: 660 tkr

Strängnäs stift

Renovering av koppartak

Koppartäckningen på Askersunds landskyrkas kortak, som lades 1926, har delvis lagts om. Ett läckage upptäcktes efter att fuktfläckar uppstått på den invändiga putsen i kyrkan. Läckaget var i anslutningen mellan kortaket och långhusets spåntak, vilket även innebar att omfattande spånarbeten utfördes.

Total kostnad: 668 tkr varav KAE: 501 tkr

Västerås stift

Rengöring och konservering av altaruppsats

I samband med att Åhls församling skulle slås ihop med Leksands pastorat, gjordes en större renovering och anpassning av kyrkorummet för församlingens verksamhet. För de åtgärder som var ersättningsberättigade ansökte församlingen om kyrkoantikvarisk ersättning. I projektet har den stora altaruppsatsen konserverats. Den är tillverkad av Johan Görsson i Torsång 1827 och målningen är utförd av dekor-målaren Anders Richman, Falun. Målningen är utförd i Trompe l'œil och föreställer ett kors med törnekrona, stående på ett golv mot en molnklädd himmel, flankerat av vita, joniska kolonner med gyllene baser och krön. Över korset ett tunnvalv med gyllene ornament.

Total kostnad: 256 tkr varav KAE: 150 tkr

Växjö stift

Konservering av kyrkotextilier

I Skatelövs kyrka har ett stort antal kulturhistoriskt värdefulla textilier konserverats. Åtgärderna har bestått i rengöring, sömnadskonservering, lagning samt stabilisering av upphängningsanordningar.

Total kostnad: 211 tkr varav KAE: 158 tkr

Lunds stift

Renovering av orgel

Orgeln i Lackalänga kyrka byggdes 1889 av Åkerman & Lunds orgelbyggeri med nio stämmor, en manual och en bihangspedal. 1952 utökades orgeln av Frobenius varvid ursprungskaraktären ändrades radikalt. I Åkermanorgeln är hantverksnivån i snickerier och pipverk hög och helgjuten. Ombyggnaden på 50-talet präglas av olika estetiker och var på den tiden ett billigt sätt att uppdatera en vid tiden omodern orgeltyp. Eftersom så mycket av originalet fanns bevarat och gick att återställa klangligt beslutade församlingen att renovera och återställa dispositionen till ett romantiskt uttryck. Som en av två Åkermanorglar bevarade i stiftet är den ett värdefullt inslag i orgelbeståndet.

Total kostnad: 1 995 tkr varav KAE: 958 tkr

Göteborgs stift

Tjärning av torntak

Hasslövs kyrka har medeltida ursprung. Kyrkans äldsta del är tornet byggt i gråsten som går tillbaka till 1200-talet. Tornspiran byggd i trä har mönsterlagt kyrkspån. Under sommaren gjordes underhållsarbeten med tjärning av torntak och tornspira. Spån och vindskivor penselströks med dalbränd tjära. Ett antal dåliga spån byttes ut. Under arbetets gång konstaterades att större underhållsarbeten behöver göras inom en snar framtid med omläggning av större ytor.

Total kostnad: 140 tkr varav KAE: 99 tkr

Karlstads stift

Renovering av murad fasad

2019 upptäcktes att Säfte kyrka som är uppförd 1965 hade stora sprickbildningar i flera av hörnen på det bruna fasadteglet. En ordentlig skadebesiktning genomfördes som ringade in skadeproblematiken till att enbart omfatta sprickbildning på fasaden. Det fanns inte sättningar i grundkonstruktionen som först befarades. Arbetet bestod främst i lagningar av skadade fogar, utbyte av frostsprängt tegel och översyn av takavvattning och plåtavtäckningar. Länsstyrelsen gav tillstånd till demontering av en mur öster om kyrkan och på så sätt kunde ersättningstegel med samma kulör och struktur lätt anskaffas.

Total kostnad: 666 tkr varav KAE: 333 tkr

Härnösands stift

Tjärning av spåntak

Lidens gamla kyrka, uppförd under medeltiden, har spåntak på långhus, sakristia och vapenhus som tjärats under året. Klockstapeln från 1958 och den knuttimrade stigporten från slutet av 1600-talet tjärades likaså. För underhållsarbetet användes dalbränd tjära.

Total kostnad: 775 tkr varav KAE: 555 tkr

Luleå stift

Återställande av korfönster

Puottaure kyrka är en liten träkyrka från 1907. Den är uppförd i en blandning av nygotik och nyrenässans. Interiören i kyrkan har under åren förenklats. 1963 sattes de tre korfönstren igen med träfiberskivor. Församlingen önskade återskapa korets ursprungliga interiör och få ett ljusare kyrkorum. När träskivorna avlägsnades framträdde den äldre pärlspontpanelen och öppningarna för de spetsbågiga fönstren. Nya innerbågar tillverkades och panelen målades med linoljefärg.

Total kostnad: 192 tkr varav KAE: 96 tkr

Visby stift

Fole kyrka, reparation av tornspira

Tornspiran på Fole kyrka från 1889 bedömdes vara i så dåligt skick att den behövde bytas. För att få fram den omkring 8 meter långa tornspiran behövs en cirka 120 år rakvuxen tall som på 5 meters höjd var cirka 50 centimeter i diameter. Den behöver därtill vara kvistfri upp till 5 meters höjd. Tornspiran avverkades under vintern 2022 och avbarkades omedelbart efter fällning inför torkning. Arbetet med att forma tornspirans olika delar påbörjades under 2023. Spiran har behandlats genom bränning och

tjärstrykning. Arbetet utfördes med mobilkran. Den nya tornspiran är en kopia av den gamla och har på sedvanligt sätt signerats av hantverkarna. Den gamla tornspirans del med hantverkssignaturerna har separats i tornhuven vid den nya spiran.

Total kostnad: 173 tkr varav KAE: 130 tkr

Stockholms stift

Inventering av kulturhistoriskt intressanta böcker och notsamlingar, etapp 3

Inventeringen av äldre böcker och notsamlingar har syftat till att identifiera värdefulla kulturhistoriska kyrkliga föremål i en föremålskategori som nästan är osynlig i församlingarnas inventarieförteckningar. Stiftsprojektet har genomförts i tre olika etapper med start 2019. Det avslutades under 2023 på grund av pandemi och långtidssjukskrivningar. En papperskonservator och en expert på kyrkomusik har kunnat identifiera hundratals böcker och handskrifter som nu föreslås att skrivas in i församlingens inventarieförteckning samtidigt som församlingen fått rekommendation om vad som kan kasseras men även råd om fortsatt förvaring, vård- och underhållsåtgärder.

Total kostnad: 392 tkr varav KAE 196 tkr

